

Transinimesed ja rahvusvaheline kaitse

Mari-Liis Sepper

2025

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Soouuringute Keskus Dike viib läbi teaduspõhiseid uuringuid ning teavitustegevusi inimõiguste, soolise võrdsuse, võrdse kohtlemise, LGBTQI+ inimeste õiguste ning liikidevahelise õigluse teemadel.

Tellija: Eesti Transinimeste Ühing

Infot ühingu tegemiste kohta leiab veebilehelt: <https://transinimesed.ee/>.

Käesolev analüüs on valminud Euraasia Tervise, Õiguste, Soo ja Seksuaalse Mitmekesisuse Koalitsiooni (Eurasian Coalition on Health, Rights, Gender and Sexual Diversity ehk ECOM) ja Aidsfondsi rahastuse toel.

Autoriõigus: Raporti teksti võib vabalt levitada ja kasutada tingimusel, et viidatakse algallikale ning seda ei tehta ärilistel eesmärkidel.

Soovituslik viide: Mari-Liis Sepper (2025), Transinimesed ja rahvusvaheline kaitse. Soouuringute Keskus Dike ja Eesti Transinimeste Ühing.

ISBN: 978-9916-4-3527-4 (pdf)

Sisukord

Lühikokkuvõte	4
Summary	6
Sissejuhatus	8
Metoodika	9
Töö kirjandusega	9
Andmekorje.....	9
Andmeanalüüs	10
Metoodika piirangud.....	10
Kuidas saab transinimene Eestis rahvusvahelist kaitset.....	11
Rahvusvaheline õigus	11
Euroopa liidu õigus	12
Kehtiv eesti õigus.....	14
Rahvusvahelise kaitse taotlemine eestis.....	15
Tugiteenused varjupaigataotlejatele ja pagulastele.....	16
Head ja vead rahvusvahelise kaitse süsteemis.....	18
Menetlejate, KPK ning majutuskeskuste töötajate teadlikkus	18
Juurdepääs transtervishoiule.....	21
Soo tunnustamine.....	26
Millist abi vajavad transinimesed RVK protsessis	28
Milliseid muudatusi oleks vaja	30
Järeldused ja soovitused.....	31
Bibliograafia.....	33
LISA 1 – Google Forms küsimustik inglise ja ukraina keeles	35
LISA 2 – Ekspertintervjuu kava.....	37

Lühikokkuvõte

ÜRO pagulaste ülemvoliniku ameti (edaspidi UNHCR) andmetel on viimastel aastakümnetel LGBTQI+ pagulaste ja varjupaigataotlejate arv kasvanud. Ei ole teada, kui palju on pagulaste ja varjupaigataotlejate seas just transinimesi. Ka Eestis ei võimalda Politsei- ja Piirivalveameti andmed lugeda kokku, kui palju transinimesi ja teisi soovähemustesse kuuluvaid inimesi on taotlenud meil rahvusvahelist kaitset (RVK). Ometi on teada, et alates 2022. aastast on üksikud varjupaigataotlejatest transinimesed otsinud vabaaühendustest abi seoses erinevate muredega. Samuti on teada mõned kohtuasjad.

Eesti Transinimeste Ühing (ETÜ) viis ECOM-i rahastuse toel läbi projekti „Building a Trans-Inclusive Support System for EECA Migrants in Estonia“, mille eesmärk oli luua Ida- ja Kesk-Euroopa piirkonnast Eestisse saabuvatele transinimestest sisserändajatele jätkusuutlik tugisüsteem, mis tagab neile juurdepääsu usaldusväärsele teabele oluliste teenuste kohta, sealhulgas sellele, kuidas toimub Eestis soo tunnustamine ja millist abi pakub Eesti tervishoiusüsteem soolisel üleminekul. Projekti raames viidi läbi analüüs, mis keskendus rahvusvahelise kaitse taotlemise protsessile, soo juriidilisele tunnustamisele ja transtervishoiu teenuste kättesaadavusele transinimestele.

Analüüsi käigus otsiti vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Milliste kehtivast õigusest ja selle rakendamisest tulenevate keerukustega puutuvad Eestis varjupaiga taotlemisel, juurdepääsul transtervishoiule ning soo tunnustamisel kokku rahvusvahelist kaitset taotlevad transinimesed?
- Millist tuge vajavad transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased?

Analüüsi andmekorjele eelnes ettevalmistav töö teadus- ja nn hallkirjandusega, õigustekstide ja poliitikadokumentidega. Selleks, et anda uuringus transinimestele hääl, otsustati koguda inimeste kirjalikke lugusid. Transsooliste varjupaigataotlejate ja pagulaste lugude kogumise eesmärgil levitati ETÜ ja teiste vabaaühenduste sotsiaalmeediakanalites inglise, ukraina ja vene keeles üleskutset jagada oma kogemusi Google Forms programmi küsimustikuvormil. Lisaks intervjueeriti eksperte.

Analüüsi tulemused näitavad, et kuna transinimestest varjupaigataotlejaid on väga vähe, ei ole Eestis rahvusvahelise kaitse osas süsteemset praktikat, pigem personaalne lähenemine. Olemas on erinevad tugimehhanismid, need ei ole aga transinimeste spetsiifilised. Kodanikuühenduse eksperdi sõnul on transinimeste õiguste reaalne kaitse rahvusvahelise kaitse menetluses saavutatud tänu kohtusüsteemile. Siinses analüüsis transinimesed ise RVK süsteemi kohta probleeme välja ei toonud.

Spetsialistide, sh kinnipidamiskeskuste (KPK) ja majutuskeskuste töötajate teadlikkus transinimeste vajadustest on ebaühtlane. Eksperdid teadsid üksikuid juhtumeid, kus KPK või majutuskeskuse töötajad kasutasid transinimese kohta vale nime või soolistatud sõna või olid transinimese suhtes ebaviisakad. Nii kodanikuühenduse kui ka avaliku sektori ekspert olid ühel nõul, et süsteemne koolitus on vajalik, et transinimestega kokku puutuv spetsialist oskaks käituda austavalt ning mitte kahjustada tema heaolu. Seni on koolitused olnud ühekordsed ning teavituse järjepidevus ei ole tagatud.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Transinimeste kogemused soo tunnustamise ja juurdepääsuga transtervishoiule on erinevad. Kogemuslugudest tuli välja, et Eesti tervishoiusüsteemis leidub transinimeste suhtes eelarvamuslikku suhtumist või on teadlikkus transinimeste vajadustest madal. Samuti jäi kõlama see, et info soo tunnustamise korra ning transtervishoiuteenuste kohta ei ole kättesaadav. Kodanikuühenduse ekspert kinnitas oma lugu jaganud pagulase kogemust, et transtervishoiule juurdepääs ning soo tunnustamine on väga pikk ja keeruline protsess.

Kodanikuühenduse eksperdi hinnang transtervishoiule juurdepääsu osas on väga kriitiline – probleeme esineb tema sõnul vaimse tervise eksperdi vastuvõtule saamisega, arstliku komisjoni järjekord ulatub aastatesse, HAR-ile juurdepääs on takistatud või puudulik, kui inimene viibib KPK-s, sh kui inimesel on hormoonasendusravi (HAR) pooleli. Avaliku sektori ekspert keskendus oma vastustes pigem võimalikele lahendustele.

Kuivõrd eksperdid olid puutunud kokku vaid üksikute transinimestega, kes on Eestis varjupaika taotlenud, ei olnud ekspertidel mõistetavalt kindlaid vastuseid mitmele küsimusele. Näiteks ei ole selge, kas varjupaigataotlejad said enne 1.09.2025 kehtinud korra järgi enne rahvusvahelise kaitse otsust arstlikult ekspertiisikomisjonilt loa, et alustada hormoonasendusravi. Intervjuude järgi jäi ebaselgeks ka see, kas varjupaigataotleja või pagulane omab õigust vahetada oma nime Eestis. Ekspertid andsid nime vahetamise osas erinevat informatsiooni. Kirjavahetus siseministeeriumiga¹ selgitas, et transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased saavad nii eesnime kui ka soolistatud perekonnanime vahetada, kui esitavad rahvastikuregistris soo andmete muutmise avalduse ja arstliku ekspertiisikomisjoni lubava otsuse. Nimemuutmist eraldi toiminguna saavad teha vaid Eesti kodanikud ja määratlemata kodakondsusega isikud, st Eestis elamisloa alusel viibivad välismaalased, kes ei ole ühegi riigi kodanikud.

Ekspertid olid eri arvamusel vajalike muutuste osas. Kodanikuühenduse ekspert leidis, et ka varjupaigataotlejal võiks olla tugiisik, kes võiks töötada SKA süsteemis. Avaliku sektori eksperdi järgi on olemas erinevad tugimehhanismid, mille kohta ei ole praegu teada, et need ei kata teatud vajadusi. Info olemasolevate teenuste ja toe kohta on ebapiisav, st vaja oleks tõhusamat teavitamist mitmes keeles.

¹ Kirjavahetus siseministeeriumiga 14. novembrist 2025.

Summary

According to the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), the number of LGBTQI+ refugees and asylum seekers has increased in recent decades. It is not known how many transgender people are among them. The Estonian Police and Border Guard Board's data does not allow us to determine how many trans people and other individuals belonging to gender minorities have applied for international protection. However, it is known that, since 2022, some transgender asylum seekers have sought help from NGOs regarding various issues. Also, there are couple of court cases that concern trans asylum seekers.

With the support of ECOM funding, the Estonian Trans Alliance carried out the project 'Building a Trans-inclusive Support System for EECA Migrants in Estonia'. This project aimed to create a sustainable support system for transgender immigrants arriving in Estonia from the Eastern and Central European region. The project ensured that these people had access to reliable information about essential services. This included information about how gender recognition takes place in Estonia and what assistance the Estonian healthcare system offers during gender transition. The present analysis was carried out in the course of the project.

The analysis sought to answer the following research questions:

- What challenges do trans people face when applying for international protection, when accessing trans healthcare, and gender recognition in Estonia?
- What support do transgender asylum seekers and refugees need?

Preparatory desk research preceded the data collection for the analysis. To give trans people a voice in connection with the asylum proceedings, it was decided to collect written stories from trans people. To collect stories from transgender asylum seekers and refugees, the Estonian Trans Alliance and other NGOs circulated a call in English, Ukrainian and Russian on social media, inviting people to share their experiences via a Google Forms questionnaire. In addition, experts from non-governmental and public sector were interviewed.

The results of the analysis showed that, as there are very few transgender asylum seekers, there is no systematic practice in Estonia in terms of international protection; rather, a personal approach is taken. Although there are different support mechanisms, they are not specifically designed for trans people and their needs. According to an NGO expert, the judiciary has played a key role in protecting the rights of trans people. In this analysis, trans people themselves did not identify any problems within the asylum system.

Specialists, including detention and accommodation centre employees, have an uneven awareness of the needs of trans people. Experts were aware of cases where staff at the detention or accommodation centres had used the wrong name or pronoun for a trans person or had been impolite towards them. Civil society and public sector experts both agreed that systematic training was necessary to ensure that specialists in contact with trans people could behave respectfully and ensure no harm to their well-being. So far, the trainings have been project based, and consistency of awareness raising is not guaranteed.

Trans people's experiences with gender recognition and access to transgender healthcare vary. The experiences revealed a biased attitude towards transgender people within the Estonian healthcare system. It

is possible that an awareness of the needs of transgender people is lacking in healthcare system. It was also suggested that information on gender recognition procedures and trans healthcare services was not readily available. A civil society expert corroborated the account of a refugee who recounted their experience of accessing trans healthcare and gender recognition, which they described as a very long and complex process.

The civil society expert was highly critical of access to trans healthcare, stating that problems are encountered when arranging an appointment with a mental health expert, that it takes years to get an appointment with the medical board, and that access to hormone replacement therapy (HRT) is hindered or inexistant for trans people staying in the detention centre, including those already undergoing HRT. The public sector expert focused their responses on possible solutions.

As the experts had only been in contact with a few trans people who had applied for asylum in Estonia, they understandably did not have solid answers to several questions. For example, it is unclear whether before 1 September 2025 (entering into force of the new regulation on gender recognition) asylum seekers were authorised to access the medical board before their decision on international protection to be able to access HRT.

According to the interviews, it was unclear whether asylum seekers or refugees have the right to change their name in Estonia. Experts provided conflicting information on this topic. Correspondence with the Ministry of the Interior explained that transgender asylum seekers and refugees can change their first and surname by submitting an application to change gender data in the population register, along with a decision issued by the medical board. Name changes can be performed separately from changing gender marker only by Estonian citizens and persons with unspecified citizenship, i.e. foreigners staying in Estonia on the basis of a residence permit who are not citizens of any state.

Experts were divided on what needs to change. A civil society expert found that asylum seekers, not just refugees, should also have the right to a support person who would assist them in the course of the asylum procedure. According to a public sector expert, there are different support mechanisms in place for which it is not currently known whether certain needs of some population groups are not being met. Nevertheless, information on existing services and support is insufficient, and more effective multilingual information is needed.

Sissejuhatus

ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (*United Nations High Commissioner for Refugees*, edaspidi UNHCR) andmetel on viimastel aastakümnetel LGBTQI+² pagulaste ja varjupaigataotlejate arv kasvanud, kusjuures enamik neist kvalifitseerub 1951. aasta pagulasseisundi konventsiooni alusel „sotsiaalsesse gruppi“ kuuluvaks.³ Samas on maailmas hinnanguliselt vaid 37 riiki, mis pakuvad LGBTQI+ varjupaigataotlejatele kaitset.⁴

Ei ole teada, kui palju on pagulaste ja varjupaigataotlejate seas just transinimesi. UN Womeni sõnul on krooniline puudus andmetest, mis näitaksid, kui palju on varjupaigataotlejate seas LGBTQI+ inimesi.⁵ Ka Eestis ei võimalda Politsei- ja Piirivalveameti (PPA) andmed lugeda kokku, kui palju transinimesi ja teisi soovähemustesse kuuluvaid inimesi on taotlenud meil rahvusvahelist kaitset (RVK). Ometi on teada, et alates 2022. aastast on üksikud varjupaigataotlejatest transinimesed otsinud vabaühendustest abi seoses erinevate muredega.

Eesti Transinimeste Ühing on ECOM-i rahastuse toel viinud läbi projekti „Building a Trans-Inclusive Support System for EECA Migrants in Estonia“, mille eesmärk oli luua Ida- ja Kesk-Euroopa piirkonnast Eestisse saabuvatele transinimestest sisserändajatele jätkusuutlik tugisüsteem, mis tagab neile juurdepääsu usaldusväärsele teabele oluliste teenuste kohta, sealhulgas sellele, kuidas toimub Eestis soo tunnustamine ja millist abi pakub Eesti tervishoiusüsteem soolisel üleminekul.

Projekti raames viidi läbi analüüs, mis keskendus rahvusvahelise kaitse taotlemise protsessile, soo juriidilisele tunnustamisele ja transtervishoiuteenuste kättesaadavusele transinimestele. Analüüsi käigus uuriti nimetatud protsesside võimaldajaid ja keerukusi, millega transinimestest rahvusvahelise kaitse taotlejad ja pagulased Eestis kokku võivad puutuda.

Siinses raportis vastatakse järgmistele uurimisküsimustele:

- Milliste kehtivast õigusest ja selle rakendamisest tulenevate keerukustega puutuvad Eestis varjupaiga taotlemisel, juurdepääsul transtervishoiule ning soo tunnustamisel kokku rahvusvahelist kaitset taotlevad transinimesed?
- Millist tuge vajavad transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased?

² LGBTQI+ on akronüüm, mida kasutatakse katusmõistena kõigi inimeste, identiteetide ja kogukondade kohta, kelle sugu või seksuaalsus ei vasta ühiskonnas harjumuspärastele arusaamadele. LGBTQI+ alla kuuluvad näiteks lesbid, geid, kväärid ning biseksuaalsed, transsoolised, intersoolised ja asoolised inimesed. LGBTQI+ kõrval kasutatakse ka teistsuguseid akronüüme, nt LGBT, LGBTIQ ja LGBTQIA+. Kui tekstis kasutatakse teistsugust akronüümi kui LGBTQI+, siis see tähendab, et väite allikas oli akronüüm vastaval kujul.

³ UNHCR-i veebileht: <https://www.unhcr.org/what-we-do/protect-human-rights/safeguarding-individuals/lgbtiq-persons> (19.08.2025).

⁴ UN Women, 2024. *In search of safety – LGBTIQ+ people on the move*. Kättesaadav: <https://www.unwomen.org/en/news-stories/explainer/2024/06/in-search-of-safety-lgbtiq-people-on-the-move>.

⁵ *Ibid.*

Metoodika

TÖÖ KIRJANDUSEGA

Andmekorjele eelnes ettevalmistav töö teadus- ja nn hallkirjandusega, õigustekstide ja poliitikadokumentidega.

Töö kirjandusega otsis vastust uurimisküsimusele: Millised on Eesti õiguses ja selle rakendamisel esinevad transinimesi puudutavad takistused varjupaiga taotlemisel, juurdepääsul transtervishoiule ning soo tunnustamisel?

ANDMEKORJE

Eestis ei võimalda PPA andmed teha väljavõtet selle kohta, kui palju transinimesi ja teisi soovähemustesse kuuluvaid inimesi on taotlenud Eestis rahvusvahelist kaitset.⁶ On aga teada, et alates 2022. aastast on üksikud varjupaigataotlejatest transinimesed otsinud vabaühendustest abi seoses erinevate muredega. Eestisse saabunud transinimesed, kes on siin rahvusvahelist kaitset taotlenud, on olnud Vene Föderatsiooni ja Valgevene kodanikud.

Ekspertide kaudu oli ka teada, et inimesed on traumeeritud oma läbielamistest, sh Eestis toimunud rahvusvahelise kaitse ja muude protsesside, nagu juurdepääs tervishoiuteenustele, keerukusest. Sellega seoses otsustati loobuda varjupaigataotlejate ja pagulaste intervjuerimisest. Selleks, et anda transinimestele hääli, otsustati koguda inimeste kirjalikku lugusid. Transsooliste varjupaigataotlejate ja pagulaste lugude kogumise eesmärgil levitati ETÜ ja teiste vabaühenduste sotsiaalmeediakanalites üleskutset jagada oma kogemusi Google Forms programmi küsimustikuvormil. Üleskutset levitati sotsiaalmeedia kanalites juulis ja augustis 2025. Nii üleskutse tekst kui ka küsimustik avaldati veebis inglise, ukraina ja vene keeles. Inglisekeelne ja ukrainakeelne küsimustik on siinse raporti lisas 1.

Üleskutsele vastas kolm inimest, kellest kaks kirjeldasid oma kogemusi pikemalt. Vastajatest kaks olid Venemaalt ja üks Valgevenest pärit inimene; kõik saabunud Eestisse enam kui kahe aasta eest. Kõik kolm vastasid vene keeles. Kogemuslood ja lugudest valitud tsitaadid on tõlgitud uuringu autori poolt masintõlke TildeMT abil.

Uuringu andmekorje etappi kuulus ka ekspertide intervjuerimine. Kuivõrd transinimestest RVK taotlejatega on kokku puutunud vaid üksikud eksperdid, otsustati viia läbi individuaalintervjuud ühe eksperdiga avalikust sektorist ja ühe eksperdiga vabasektorist. Avaliku sektori ekspert pidi uurimisplaani järgi olema PPA menetleja, aga ühtegi PPA menetlejat ei õnnestunud analüüsi raames intervjuerida. Intervjueritud avaliku sektori ekspert töötab asutuses, mis korraldab teenuseid varjupaigataotlejatele ja pagulastele. Ekspertintervjuude keskmine kestus oli 50 minutit.

⁶ 26. augusti 2025. aasta kirjaliku päringu vastus PPA-lt.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Eksperte intervjueriti poolstruktureeritud intervjuu meetodil. Ekspertintervjuu kava on siinse raporti lisas 2.

Ekspertide töökogemuse pikkus rahvusvahelise kaitse või rände küsimuses oli järgmine: vabaühenduse ekspert – 6 aastat, avaliku sektori ekspert - 18 aastat.

ANDMEANALÜÜS

Intervjuude ja kogemuslugude tekstide analüüsiks kasutati temaatilist analüüsi. Analüüsi käigus rühmitati vastused järgmiste peamiste temaatiliste kategooriate lõikes (kindlaks määratud vastavalt uurimisküsimustele): kogemused rahvusvahelise kaitse taotlemisega, kogemused tervishoiusüsteemiga, kogemused soo tunnustamisega ning lisatoe vajadus. Temaatilisele analüüsile lähenemine liigitub siin kogemuslikuks ehk tähelepanu keskmes on transinimeste kogemused ja ekspertide teadmised, hinnangud ning hoiakud.

Temaatilise analüüsi etapid olid järgmised: andmetega tutvumine, kodeerimine, teemade loomine, teemade ülevaatamine, kontseptualiseerimine ja analüüsi kirjutamine.⁷

METOODIKA PIIRANGUD

Intervjueeritud ekspertide valim on väike. Erinevalt plaanitud ei õnnestunud intervjueerida ühtegi PPA töötajat, st siinses analüüsis ei ole rahvusvahelise kaitse taotluste menetleja vaadet.

Ka üleskutsele sotsiaalmeedias vastas sisulisemalt kaks inimest, kolmanda vastus oli lakooniline. Samas on RVK taotlejate seas transinimesi arvatavalt väga vähe, mis tõttu ka kolm kogemuslugu on suure kaaluga. Transinimesi otsustati mitte intervjueerida, sest nende isiklikud kogemused on traumaatilised ning ühe intervjueeritud eksperdi hinnangul ei soovi nad sellest rääkida.

Seoses nende piirangutega annab siinne lühianalüüs esmase sissevaate keerukustesse, mida transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased Eestis kogeda võivad ning vajalikud on edasised uuringud.

⁷ Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., & Ranfagni, S. (2023). A Step-by-Step Process of Thematic Analysis to Develop a Conceptual Model in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22. <https://doi.org/10.1177/16094069231205789>.

Kuidas saab transinimene Eestis rahvusvahelist kaitset

RAHVUSVAHELINE ÕIGUS

Tähtsaim rahvusvaheline lepe rahvusvahelise kaitse küsimuses on 1951. aasta ÜRO pagulasseisundi konventsioon (edaspidi „pagulaskonventsioon“)⁸. Eesti ühines konventsiooni ja selle 1967. aasta New Yorgi protokolliga 1997. aastal.

Konventsiooni artikli 1 (A.2) järgi on pagulane inimene, kes „põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, sotsiaalsesse gruppi kuulumise või poliitiliste veendumuste pärast viibib väljaspool kodakondsusjärgset riiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada sellelt riigilt kaitset või kes nimetatud sündmuste tagajärjel viibib kodakondsusetuna väljaspool oma endist asukohariiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha sinna tagasi pöörduda“.

Nii UNHCR-i tõlgenduste kui ka viimase 10-15 aasta teaduskirjanduse⁹ järgi kaitseb pagulaskonventsioon transinimesi soolise identiteediga seoses tagakiusamise eest, ehkki konventsiooni tekstis puuduvad viited mõistetele „sooline identiteet“ või „transsoolisus“.

UNHCR on alates 2008. aastast koostanud mitu nn pehme õiguse ehk riikidele soovituslikku dokumenti, mis aitavad riikidel mõista, kuidas kohaldada nüüdisajal pagulaskonventsiooni seksuaal- ja soovähemustesse kuuluvate varjupaigataotlejate kontekstis.

2008. aasta UNHCR-i juhend varjupaigataotluste kohta, mis puudutavad seksuaalset sättumust ja soolist identiteeti (*Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity*)¹⁰ punkt 30 täpsustab näiteks, et 1951. aasta konventsiooni kohaldamisel tuleks mõistet „poliitilised veendumused“ tõlgendada laialt hõlmates mis tahes arvamust seksuaalse sättumuse või soolise identiteedi küsimuses, mida evib riik, ühiskond või poliitikadokument. Punktis 32 sedastatakse sõnaselgelt, et transinimesed võivad moodustada eraldiseisva sotsiaalse grupi konventsiooni artikli 1 tähenduses.

2012. aastal andis UNHCR välja rahvusvahelise kaitse soovitusel nr 9, mis puudutab varjupaigataotlusi seksuaalse sättumuse ja/või soolise identiteedi alusel (*Guidelines on International Protection No. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees*).¹¹ Dokument mõtestab muuhulgas lahti tagakiusu mõiste ning tutvustab LGBTI inimeste tagakiusu levinud vorme. Soovituste järgi hõlmab tagakius tõsisemaid inimõiguste rikkumisi, sh ohtu elule või vabadusele. Kuivõrd diskrimineerimiskogemused on LGBTI inimeste puhul sagedased, tuleks soovitusel järgi diskrimineerimist pidada tagakiusuks, kui

⁸ Eestikeelne tõlge Riigi Teatajas: <https://www.riigiteataja.ee/akt/78623>.

⁹ Näiteks: Türk, V. (2013). Ensuring protection to LGBTI persons of concern. *International Journal of Refugee Law*, 25(1), 120-129; Güler, A. (2018). Refugee Status Determination Process for LGBTI Asylum Seekers: (In) Consistencies of States' Implementations with UNHCR's Authoritative Guidance. In *LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective: Persecution, Asylum and Integration* (pp. 117-139). Cham: Springer International Publishing.

¹⁰ Veebis: <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2008/en/63725>.

¹¹ Veebis: <https://www.refworld.org/policy/legalguidance/unhcr/2012/en/89548>.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

„diskrimineerivad meetmed toovad eraldi või kogumis asjaomasele inimesele kaasa oluliselt kahjustavaid tagajärgi“ (p. 17).

EUROOPA LIIDU ÕIGUS

Euroopa Liit võttis oma asüüliõigusesse pagulaskonventsiooni definitsiooni pagulaste kohta, kuid täpsustas lisaks, mida sotsiaalsesse gruppi kuulumine hõlmab.¹² Järgmise suveni kehtiva direktiivi 2011/95¹³ artikkel 10 lõige 1 punkt d sätestab, et rühma käsitletakse teatava sotsiaalse rühmana, kui eelkõige:

- selle rühma liikmetel on ühine sünnipärane tunnus või ühine taust, mida ei saa muuta, või ühine tunnus või veendumus, mis on nende identiteedis või teadvuses nii fundamentaalne, et inimest ei tohiks sundida sellest lahti ütlema, ning
- sellel rühmal on asjaomases riigis selgesti eristuv identiteet, kuna ümbritsev ühiskond tajub seda erinevana.

Direktiiv 2011/95 täpsustab samas artiklis, et olenevalt olukorrast päritoluriigis võib teatava sotsiaalse rühma mõiste hõlmata seksuaalse orientatsiooni ühisel tunnusel põhinevat rühma. Ka **soolisi aspekte, sealhulgas soolist identiteeti**, võetakse nõuetekohaselt arvesse teatavas sotsiaalsesse rühma kuuluvuse või asjaomase rühma tunnuste määramisel (siin ja edaspidi siinse raporti autori rõhutus).

Kirjanduses on leitud, et LGBTI inimestesse puutuvalt kohaldatakse Euroopa Liidu asüüliõigust, ennekõike direktiivi 2011/95, eri liikmesriikides erinevalt.¹⁴ Eesti kohta on väga piiratud andmeid, mis näitaksid, kuidas EL-i asüüliõigust seksuaal- ja soovähemustesse puutuvalt on kohaldatud. Mõne üksiku infokillu leiab Eesti Inimõiguste Keskuse inimõiguste aruande pagulaste ja varjupaigataotlejate õiguste peatükist.¹⁵ Kuivõrd siinses analüüsis PPA menetlejaid ei intervjueritud, siis EL-i asüüliõiguse kohaldamise kohta LGBTIQ+ inimeste suhtes Eestis annab sinne analüüs piiratud mahul uut infot.

Alates juulist 2026 hakatakse kohaldama määrust nr 2024/1347,¹⁶ mis peaks tagama EL-i asüüliõiguse ühetaolisema kohaldamise. Määruses on mitmeid viiteid transinimestele. Määruse preambuli punktis 42

¹² Begazo, M. G. (2018). The Membership of a Particular Social Group Ground in LGBTI Asylum Cases Under EU Law and European Case-Law: Just Another Example of Social Group or an Independent Ground?. In LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective: Persecution, Asylum and Integration (pp. 165-184). Cham: Springer International Publishing.

¹³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 13. detsembri 2011.a. direktiiv 2011/95/EL, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule (uuesti sõnastatud). Veebis: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0095>.

¹⁴ Begazo, M. G. (2018). The Membership of a Particular Social Group Ground in LGBTI Asylum Cases Under EU Law and European Case-Law: Just Another Example of Social Group or an Independent Ground?. In LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective: Persecution, Asylum and Integration (pp. 165-184). Cham: Springer International Publishing.

¹⁵ 2026. aasta aruande pagulaste õiguste peatükk: <https://humanrights.ee/materjalid/inimoigused-eestis-2026/pagulaste-ja-varjupaigataotlejate-oigused/>.

¹⁶ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1347, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse

sedastatakse, et rahvusvahelise kaitse taotluse hindamisel peaks kasutama taotleja usaldusväärsuse hindamise meetodeid viisil, mis ei riku põhiõiguste harta ning Euroopa inimõiguste konventsiooniga taotlejale tagatud õigusi, eelkõige õigust inimväärikusele ning era- ja perekonnaelu austamisele. Lisatakse veel, et eelkõige **seksuaalse sättumuse ja sooidentiteedi puhul ei tohiks taotlejale korraldada tema seksuaalkäitumise** kohta üksikasjalikke küsitlusi ega teste.

Määruse nr 2024/1347 artikli 8 lõike 5 punktis b sätestatakse, et riigisisese kaitse alternatiivi kontrollimisel, kui taotlejal puudub rahvusvahelise kaitse vajadus, kuna ta võib päritoluriigi mingisse ossa turvaliselt ja seaduslikult reisida, võtab menetleja arvesse taotleja isiklikku olukorda seoses selliste teguritega nagu tervis, vanus, **sugu, sealhulgas sooline identiteet, seksuaalne sättumus**, rahvuslik päritolu ja rahvusvähemusse kuulumine.

Määruse artikkel 10 lõige 1 defineerib teatavasse sotsiaalsesse rühma kuulumise mõiste ning täpsustab, et olenevalt olukorrast päritoluriigis hõlmab teatavasse sotsiaalsesse rühma kuulumise määratlus ka kuuluvust seksuaalse sättumuse ühisel tunnusel põhinevasse rühma. **Soolisi aspekte, sealhulgas soolist identiteeti ja sooväljendust**, tuleb määruse järgi võtta igakülgsest arvesse teatavasse sotsiaalsesse rühma kuuluvuse või asjaomase rühma tunnuste määramisel.

Alates juunist 2026 hakkab kohalduma määrus nr 2024/1348,¹⁷ mille mitmed artiklid mainivad soolist identiteeti. Artikkel 13 lg 7 p a sätestab, et vestlust läbi viiv isik peab olema pädev võtma arvesse taotlusega seonduvaid isiklikke ja üldisi asjaolusid, kaasa arvatud taotleja päritoluriigis valitsevat olukorda, tema kultuurilist tausta, vanust, **sugu, sooidentiteeti, seksuaalset sättumust**, haavatavust ja menetluslikke erivajadusi.

Sama määruse artikkel 34 lg 2 p-is d nähakse ette, et taotluse läbivaatamisel võtab menetlev ametiasutus arvesse taotleja individuaalset seisundit ja isiklikke asjaolusid, sealhulgas selliseid tegureid nagu taotleja taust, vanus, **sugu, sooidentiteet ja seksuaalne sättumus**, et hinnata, kas teod, mis on taotleja suhtes toime pandud või mida võidakse tema suhtes toime panna, võiksid taotleja isiklikest asjaoludest lähtudes osutada tagakiusamiseks või tekitada tõsist kahju.

Määruse nr 2024/1348 artikkel 36 lõike 5 järgi alaealise või ülalpeetava täisealise puhul ning kui kõik taotlused põhinevad täpselt samadel alustel kui alaealise või ülalpeetava täisealise eest vastutava täiskasvanu taotlus, võib menetlev ametiasutus pärast iga taotleja individuaalset hindamist võtta vastu ühe otsuse, mis kehtib kõigi taotlejate kohta, välja arvatud juhul, kui see tooks kaasa taotlejaga seonduvate konkreetsete asjaolude avalikustamise, mis võib kahjustada tema huvisid, eelkõige juhtumite korral, mis hõlmavad **soolist vägivalda**, inimkaubandust, **soo, seksuaalse sättumuse, soolise identiteedi** või vanuse tõttu tagakiusamist.

sisule, millega muudetakse nõukogu direktiivi 2003/109/EÜ ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL. Veebis: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401347.

¹⁷ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1348, millega luuakse rahvusvahelise kaitse ühine menetlus liidus ja tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2013/32/EL. Veebis: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/HTML/?uri=OJ:L_202401348.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Toetamaks liikmesriike EL-i asüüliõiguse rakendamisel on Euroopa Pagulasamet koostanud praktilise käsiraamatu päritoluriigi informatsiooni kogumisest, mis puudutab LGBTIQ inimesi (*Country of Origin Information. Research Guide on LGBTIQ*, 2023).¹⁸ Regulaarselt ilmuvad ametil ülevaated rahvusvahelisest kohtupraktikast, mis puudutab LGBTIQ inimestest varjupaigataotlejaid (viimane aastast 2025¹⁹).

KEHTIV EESTI ÕIGUS

Alates 2006. aastast reguleerib Eestis varjupaigavaldkonda välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus²⁰. Seadus reguleerib välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise aluseid, rahvusvahelist kaitset taotleva välismaalase ja rahvusvahelise kaitse saanud välismaalase õiguslikku seisundit, välismaalase teisele (st vastutavale) Euroopa Liidu liikmesriigile üleandmist ning Eestis ajutise viibimise, elamise ja töötamise õiguslikke aluseid (§ 1 lg 1). Seadus lähtub välislepingutest ja Euroopa Liidu õigusaktidest, sh Genfi konventsioonist ja inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonist.

Transinimeste õiguste kontekstis on oluline seaduse § 4 lg 1, mis mõtestab lahti, kes on pagulane. Selle sätte järgi on pagulane välismaalane, kes põhjendatult kartes tagakiusamist rassi, usu, rahvuse, poliitiliste veendumuste või sotsiaalsesse gruppi kuulumise pärast viibib väljaspool päritoluriiki ega suuda või kartuse tõttu ei taha saada nimetatud riigilt kaitset ning kelle suhtes ei esine pagulasena tunnustamist välistavat asjaolu. Tagakiusamise hindamisel ei ole oluline, kas välismaalasel reaalselt on lõikes nimetatud tagakiusamise alus (st usk, poliitiline veendumus vms), vaid üksnes tagakiusamise asjaolu.

Sättes ei ole küll mainitud soolist identiteeti ega sugu kaitstud tunnustena, kuid tänaseks on tänu rahvusvahelisele ja Euroopa Liidu õigusele ka Eestis olemas õiguspraktika, mille järgi „sotsiaalsesse gruppi kuulumine“ hõlmab kaitset transinimestele ja teistele soovähemustele, keda ähvardaks päritoluriigis seetõttu tagakiusamine.²¹

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seaduse § 15¹ lg 1 näeb ette, et rahvusvahelise kaitse menetluses arvestatakse erivajadusega taotleja eriolukorda ja sellest tulenevaid vajadusi. Seaduse järgi on erivajadusega taotleja „eelkõige haavatav isik, nagu alaealine, saatjata alaealine, puudega inimene, eakas inimene, rase, alaealise lapsega üksikvanem, inimkaubanduse ohver, raske haigusega isik, vaimse tervise probleemiga isik ning piinamise või vägistamise ohver või isik, kelle suhtes on tarvitatud muud jõhkrat psühholoogilist, füüsilist või seksuaalset vägivalda“. Loetelus ei ole mainitud kuulumist soovähemusse, kuid sätte sõnastus (st lause osa „eelkõige haavatav isik, nagu...“) annab aimu, et sättes olev loetelu on näitlik ning haldusorgan võib tuvastada inimese erivajaduse ka seoses muu asjaoluga kui need, mis on loetletud VRKS § 15¹ lõikes 1. Kui isik loetakse erivajadusega taotlejaks kohalduvad talle VRKS-is sätestatud erisused ning talle võimaldatakse tema erivajadusele vastav tugi. VRKS § 15¹ lõike 5 järgi peavad kõik taotlejaga kokku puutuvad haldusorganid ja isikud jälgima taotleja erivajadust ning arvestama sellega süsteemselt ja individuaalselt kogu rahvusvahelise kaitse menetluse vältel.

¹⁸ <https://euaa.europa.eu/publications/coi-lgbtiq-research-guide>

¹⁹ <https://euaa.europa.eu/publications/jurisprudence-lgbtiq-applicants-international-protection-0>

²⁰ RT I 2006, 2, 3. Veebis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106072023119?leiaKehtiv>.

²¹ Vt nt Tallinna Halduskohtu 2. mai 2023. a. otsus asjas nr 3-22-2684, p 8.

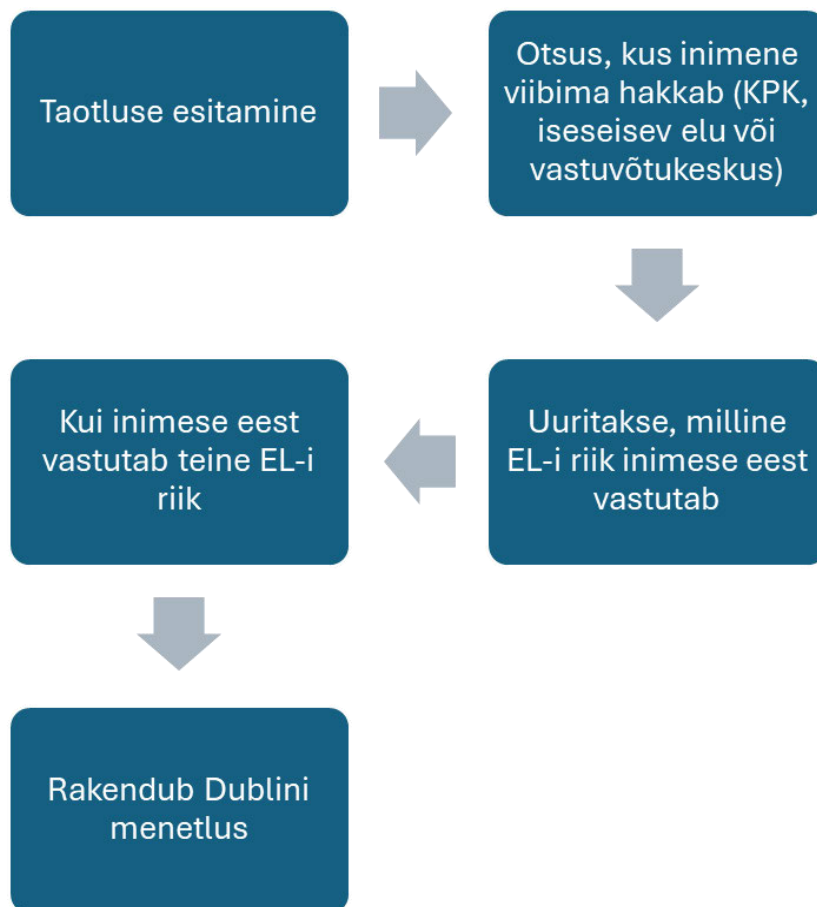
TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Transinimestest varjupaigataotlejate õiguste kaitse peaks eeldatavasti paranema 2026. aasta suvest, mil kohaldama hakatakse uusi määrusi (vt ülal EL-i õiguse osa), milles on sõnaselged viited transinimestele.

RAHVUSVAHELISE KAITSE TAOTLEMINE EESTIS

Siinses jaos on kaks joonist, mis illustreerivad lihtsustatud kujul rahvusvahelise kaitse taotlemise protsessi Eestis. Joonised on koostatud tuginedes ekspertide intervjuuvastustele.

Nn Dublini süsteemile viidatakse siin kui Dublini III määrusega²² kehtestatud kohustuslikule korrale, mille abil määratakse kindlaks, milline liikmesriik vastutab liikmesriigis esitatud rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest. Süsteemi raames kirjeldatakse kriteeriumeid, mida kasutatakse otsustamiseks, milline liikmesriik peab taotluse läbi vaatama. Rahvusvahelise kaitse taotlemise protsessi kuni Dublini menetluse rakendumiseni illustreerib alljärgnev joonis 1.

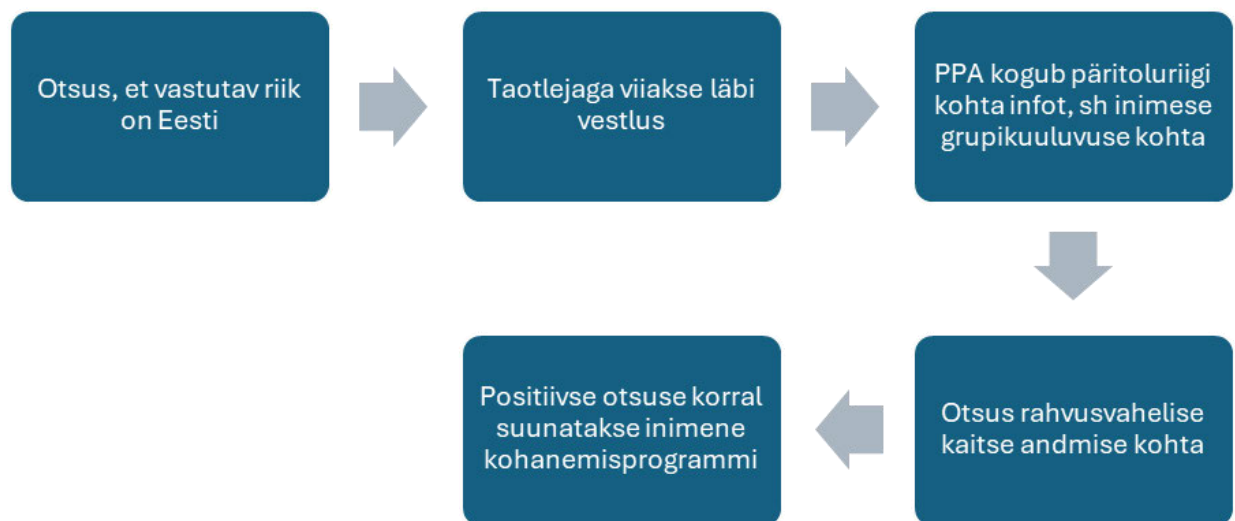

²² Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2013. aasta määrus (EL) nr 604/2013, millega kehtestatakse kriteeriumid ja mehhanismid selle liikmesriigi määramiseks, kes vastutab mõnes liikmesriigis kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku esitatud rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest (uuesti sõnastatud).

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Joonis 1. Allikas: autori koostatud intervjuuandmete põhjal

Politsei- ja Piirivalveamet vaatab sisuliselt läbi rahvusvahelise kaitse taotluse, mille läbivaatamise eest on vastutavaks riigiks määratud Eesti. Seda protsessi kirjeldab järgnev joonis 2.

Joonis 2. Allikas: autori koostatud intervjuuandmete põhjal

Kui rahvusvahelise kaitse otsus on negatiivne, annab PPA varjupaigataotlejale vahetult enne otsuse andmist võimaluse esitada vastuväited ja oma arvamus kas suuliselt või kirjalikult. Negatiivne otsus sisaldab sedastust, et rahvusvahelist kaitset ei anta ning inimesel on väljasõidukohustus.

TUGITEENUSED VARJUPAIGATAOTLEJATELE JA PAGULASTELE

Eestis tegeleb varjupaigataotlejatega Politsei- ja Piirivalveamet. Samuti tegeleb varjupaigataotlejatega Sotsiaalministeerium ja Sotsiaalkindlustusamet (SKA).

Avaliku sektori asutuste veebilehtedelt (nt PPA või Siseministeeriumi) on võimalik leida ülevaateid, millist abi ja tugiteenuseid pakub riik koostöös kodanikeühendustega rahvusvahelise kaitse taotlejatele ja pagulastele. Näiteks on riigil ja kodanikuühiskonna tugiteenustest RVK taotlejale ülevaade PPA veebilehel: <https://www.politsei.ee/et/juhend/rahvusvaheline-kaitse/kasulikud-kontaktid>

Selle järgi pakuvad varjupaigataotlejale tuge PPA rahvusvahelise kaitse nõustajad. MTÜ Eesti Pagulasabi pakub vajaduspõhist individuaalset tugiisikuteenust. Eesti Inimõiguste Keskus pakub nõustamist ja õigusabi.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Sotsiaalkindlustusamet aga pakub rahvusvahelise ja ajutise kaitse saanute tugiisikuteenust, st teenus on kättesaadav alles kaitse andmise positiivse otsuse järgselt. Teenuse eesmärk on toetada rahvusvahelise kaitse saajat, kes vajab juhendamist ja lisatuge, et Eestis uues elukeskkonnas kohaneda.²³ Tallinnas, Tartus, Rakveres ja Jõhvis osutab teenust omavalitsus sotsiaalkindlustusametiga sõlmitud partnerlusleppe alusel, ülejäänud Eestis on teenus kättesaadav majutuskeskuse abil (teenust osutab AS Hoolekandeteenused). Teenusele suunab inimese partneromavalitsus.

Üks intervjuueeritud ekspertidest ei olnud teadlik, et Eestis on võimalik saada tugiisikuteenust nii Pagulasabist kui ka SKA-st, mis võib viidata, et informatsioon teenuse kohta ei ole piisavalt levinud.

²³ Teenusest pikemalt veebis: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/rahvusvahelise-ja-ajutise-kaitse-saanute-tugiisikuteenus>.

Head ja vead rahvusvahelise kaitse süsteemis

Järgnevas kolmes peatükis on esitatud kvalitatiivse analüüsi tulemused. Siinses peatükis on ülevaade rahvusvahelise kaitse süsteemi tugevustest ja puudustest.

Transinimeste kogemuslugude korje küsimuste hulgas oli küsimus selle kohta, milline oli inimese asüüli taotlemise kogemus, sealhulgas, mis töötas hästi ja mis ei sujunud. Üks transinimene kirjutas, et tal läks kõik hästi ja kiiresti ning lahendus võttis aega kolm ja pool kuud. Tema sõnul erilisi probleeme ei olnud. Teine inimene, kes oli Eestisse tulnud koos oma partneri ja lapsega, kirjutas, et nad pöördusid kohe Eesti Inimõiguste Keskuse poole ning tänu keskuse töötajate abile sai ta vajaliku info ja soovitusel. Tema hinnangul läks tal tänu inimõiguste kaitsjate abile kõik hästi. Kolmanda informandi lühikesest vastusest ei ole võimalik ebamäärase sõnastuse tõttu välja lugeda, milline tema kogemus oli.

Ekspertidelt küsiti intervjuul, mis toimib Eestis transinimestesse puutuvalt rahvusvahelise kaitse süsteemis hästi ning kas on praktikad, mida võiks eeskujulikuks pidada.

Kodanikuühenduse eksperdi sõnul on tegemist Eestis uue teemaga, sest enne 2022. aastat ei olnud tema sõnul transinimestest RVK taotlejaid. Sellega seoses ei soovinud ta välja tuua ühtegi praktikad, mida saaks pidada kiiduväärseks või edumeelseks. Positiivne areng on tema sõnul ometi see, et pärast kohtuotsust erivajadusega transinimese kaasuses²⁴ hakkasid Venemaalt pärit transinimesed Eestis kaitset saama ilma kohtuteed käimata.

Avaliku sektori eksperdi sõnul ei ole Eestis spetsiifiliselt transinimestest varjupaigataotlejate või pagulastega seoses väljakujunenud praktikad, st ei saa ka olla head praktikad. Siiski tõi ekspert välja, et Eestis on hästi see, et RVK menetluses kasutatakse personaalset lähenemist, sest varjupaigataotlejate arv on väga väike (100-150 taotlust aastas), kui võtta statistikast välja ajutist kaitset soovivad Ukraina-Vene sõja põgenikud. Samas mõõnis ekspert, et personaalset lähenemist võib kritiseerida kui süsteemsuse puudumist. Lisaks tõi ekspert positiivsena välja selle, et Eesti on riik, kus on juurdepääs varjupaiga taotlemisele, st üldjuhul piirilt inimesi tagasi ei saadeta; olemas on ka erinevad varjupaigataotlejate ja pagulaste tugimehhanismid, mis ei ole aga kujundatud just transinimeste vajadusi silmas pidades.

Rahvusvahelise kaitse regulatsiooni rakendamisel on ekspertide sõnul ilmnunud transinimestesse puutuvalt mitmeid keerukusi. Järgnevates alapeatükkides avatakse neid pikemalt.

MENETLEJATE, KPK NING MAJUTUSKESKUSTE TÖÖTAJATE TEADLIKKUS

Ekspertidelt küsiti, milline on menetlejate ja teiste varjupaigataotlejatega kokkupuutuvate töötajate (nt kinnipidamiskeskuse ehk KPK töötajad) teadlikkus transinimeste erivajadustest. Kodanikuühenduse ekspert selgitas, et teadlikkus on ebaühtlane, st on menetlejaid, kes tunnevad seda temaatikat hästi, ja on selliseid, kes ei tunne üldse. Eksperdi järgi ei ole teada, kas PPA koolitab oma töötajaid selles küsimuses järjepidevalt. Ekspert teadis, et Eesti Inimõiguste Keskus on UNHCR-iga koostöös teinud mõned aastad tagasi PPA-le

²⁴ Tallinna Halduskohtu 2. mai 2023. a. otsus asjas nr 3-22-2684.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

koolituse haavatavuse hindamise teemal, sh LGB ja transinimeste küsimuses. Teadlikkuse ebaühtlust menetlejate seas käsitleb järgmine tsitaat:

„Sõltub menetlejast. Mina olen näinud nii selliseid menetlejaid, kes tunnevad hästi [transinimeste eripära], ja ma olen näinud ka menetlejaid, kes ei tunne üldse. [...] Minu teada peaks [PPA-l] olema koolitus, aga kas uued töötajad kõik läbivad seda või ei, seda ma ei oska öelda.“

Kodanikuühenduse ekspert

Menetlejate kõrval küsiti, milline on KPK-s töötavate inimeste teadlikkus transinimeste vajadustest. Ka KPK töötajate osas sedastas kodanikuühenduse ekspert, et see oleneb töötajast, st on nii teadlikuid kui ka neid, kel asjakohased teadmised puuduvad ning kes on transinimesi halvasti kohelnud.

„Kui me räägime KPK-st, siis need inimesed, kes seal töötavad, siis seal on ka seinast seina – mõned on arusaajad [st] teavad, mõned ei tea üldse. Isegi vahel käituvad nõmedalt inimestega, mõnitavad neid, küsivad ebasobivaid küsimusi [...]“

Kodanikuühenduse ekspert

Avaliku sektori ekspert puudutas intervjuus omal algatusel spetsialistide teadlikkuse küsimust mitmel korral. Ekspert pidas majutuskeskuste töötajate ja teiste spetsialistide teadlikkust transinimeste vajadustest väga tähtsaks. Samuti märkis ta, et töötaja hoiakud mõjutavad, milline saab olema transinimese kogemus.

“[On oluline, et] need töötajad, teenuseosutajad, spetsialistid, kes inimesega kokku puutuvad, et neil oleks teadlikkus, et nad oma teadmusest, piiratud maailmavaatest, kes teab, võibolla väärtushinnangutest [tingitult] ei teeks kahju.“

Avaliku sektori ekspert

Avaliku sektori ekspert mainis, et 2024. aastal toimus koolitus, kus osalejatele tutvustati LGBTQI+ inimeste temaatikat. Koolitajaks oli Eesti LGBT Ühing. Koolitusel osalesid teiste seas ka majutuskeskuste töötajad. Süsteemse lähenemise ning järjepideva teavituse vajadust tulevikus väljendab eksperdi järgnev tsitaat:

„Me oleme mõistnud, et meile seda sihtrühma [st LGBTQI+ inimestest varjupaigataotlejaid] jõuab ja jääb tõenäoliselt jõudma, st sellega on vaja tegeleda, et keegi ei tunneks ennast sellepärast halvemini, et näiteks keskuse töötajad ei mõista või ei tea [tema vajadusi]. Me arvame, et [meie lähenemine] peaks süsteemne olema. Kui me eelmine aasta mainitud koolitust tegime, siis pakkusime ka PPA-le paar kohta, et vähemalt silmaringi avardada [...selle kohta], mida arvestada sihtrühma puhul, kuidas käituda jne. Paljusi algab kõik meie väärtushinnangutest.“

Avaliku sektori ekspert

Avaliku sektori ekspert juhtis tähelepanu ka sellele, et potentsiaalsete koolitatavate arv on väike - näiteks saja voodikohaga Vao majutuskeskust ning selle Vägeva üksust teenindab vaid kolm töötajat. Lisanduvad PPA menetlejad ning kohaliku omavalitsuse töötajad, kes osutavad tugiisikuteenust. Avaliku sektori eksperdi

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

sõnul otsitakse võimalusi, et LGBTQI+ inimeste temaatika oleks süsteemselt koolituskavades esindatud ning väheneks sõltuvus välisrahastuse abil tehtud ühekordsetest koolitustest.

Madal teadlikkus on kodanikuühenduse eksperdi sõnul toonud kaasa KPK-s kinnipeetavate transinimeste ebaviisakat ja solvavat kohtlemist, sh on osad töötajad omaalgatuslikult määranud inimeste sugu nende passiandmete järgi ning jätnud arvestamata inimese eelistatud nime ja soo. Kodanikuühenduse ekspert kirjeldab järgnevas tsitaadis esinenud vahejuhtumeid ning selgitab, mis võib olla nende põhjus (nt inimese soo määramine lähtudes soostereotüüpidest):

„Oleme saanud kaebusi, kus inimesi nimetatakse passinime järgi, mitte selle nime järgi, mis nad on valinud ja neid koheldakse ebaväärikalt. [...] Öeldakse, et ma näen ainult su isikukoodi, kui esimene number on 4, [...] siis ma ütlen sulle naine, või kui 3, siis ütlen sulle mees. Mina saan aru, et see pigem sõltub sellest, kuidas see inimene välja näeb. Kui näiteks ta näeks välja rohkem nagu mees või naine, sõltuvalt ülemineku [etapist], siis see suhtumine juba inimlikul tasemel on hoopis teistsugune, [...] siis juba öeldakse transnaisele naine ja transmehele mees, aga väga palju, jah, sõltub sellest, milline ta välja näeb. Paratamatult. See on ebaõiglane ja vale, aga sellist asja me oleme näinud.“

Kodanikuühenduse ekspert

Ka avaliku sektori ekspert oli teadlik, et majutuskeskuses oli esinenud olukordi, kus transinimese poole oli pöördutud vale soolise asesõna või muu soolistatud sõnaga. Eksperti hinnangul olid need olukorrad sündinud teadmatusel, keelebarjäärist või eksitusest, mitte pahatahtlikkusest. Ekspert lisas, et ta arvab, et kui transinimene paluks varjupaiga taotlemisel menetlejal nimetada end teise nimega kui see, mis on tema dokumentides, siis arvatavasti PPA sellele soovile vastu tulla ei saa.

Küsimuse peale, kuidas suhtutatakse mittebinaarsetesse inimestesse, vastas kodanikuühiskonna ekspert, et mittebinaarset sooidentiteeti töötajad üldjuhul ei tunne ega tunnista.

KPK-s on toad sooliselt jaotatud. Kodanikuühenduse eksperdi sõnul ei ole aga olnud sellega seoses probleeme, et nt transnaine paigutatakse ühte tuppa meestega. Transinimesed pannakse eraldi tuppa. Võib ka juhtuda, et transinimene jagab korterit teiste inimestega. Tavaliselt transnaine koos naistega ja transmees ka pigem naistega, sest eeldatakse, et naised on transinimeste suhtes leebemad või leplikumad. Samuti võidakse majutuskeskuses, mis näeb välja nagu kommunaalkorter ühise köögi ja vannitoaga, paigutada transinimene kokku mõne perega. Igal juhul aga majutatakse transinimene tuppa üksi, ehkki toad on kahelised. Samuti on võimalus taotleda enda ümber paigutamist teise tuppa või üksi korterisse. Taotlus võimalusel rahuldatakse.

Avaliku sektori ekspert selgitas, et majutuskeskusesse paigutamisel võetakse arvesse inimese vajadusi. Kuna PPA-st ei edastata automaatselt andmeid inimese kohta (sh nt tema transsoolisus) majutusteenuse korraldajale ega teenuseosutajale, peaks inimene ise oma vajadustest rääkima. PPA on aga kohustatud edastama info selle kohta, kas inimene kuulub haavatavasse gruppi. Avaliku sektori eksperdi arvates võiks transinimesi pidada RVK protsessi kontekstis haavatavaks grupiks, aga tema sõnul näiteks Sotsiaalkindlustusamet vastuvõttu korraldades automaatselt transinimesi haavatavaks grupiks ei loe. Pigem lähtutakse sellest, kuidas inimene igapäevaselt iseseisvalt toime tuleb ja sellest, kas tal on lisavajadused.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Järgmise tsitaadi järgi võib juhtuda, et kui PPA-lt saadud info inimese kohta on puudulik, siis näiteks transnaine võidakse paigutada majutuskeskuses kokku meestega, ehkki ta eelistaks olla koos naistega. Samas on majutusteenuse korraldajal eksperdi sõnul põhimõte, et iga inimene peab tundma end mugavalt ning inimese enda soove üritatakse majutamisel arvesse võtta.

“Majutuskeskuse kontekstis on oluline mõista, millised on inimese vajadused, nendega proovime arvestada nii palju kui võimalik. Näiteks kui inimene suunatakse PPA poolt majutuskeskusesse, [siis tekib küsimus], kuhu me ta paigutame. Kui aga meil puudub informatsioon [et inimene on transsooline], [...] võib paratamatult juhtuda, et algselt me paigutame ta meestega kokku, kuigi ta võibolla peaks hoopis naiste juures olema või üldse eraldi olema. [...]

Oluline on, et konkreetne isik tunneks end mugavalt ning et teiste [elanike] poolt ei tekiks mingisuguseid ebamugavusi vastastikku. Kui see vajadus on ja meil see teadmus on, inimene võib ka ise [oma vajaduste kohta] öelda, siis me proovime seda majutuskeskusesse paigutamisel arvesse võtta.”

Avaliku sektori ekspert

Ebaühtlase ja puuduliku teadlikkuse probleemi saab kodanikuühenduse eksperdi sõnul lahendada järjepideva koolitusega. PPA menetlejate ning KPK töötajate kõrval vajavad tema sõnul koolitust ka kohtunikud. Experdi sõnul on need kohtunikud, kes tegelevad rahvusvahelise kaitse kohtuasjadega, üldjuhul hästi kursis ja koolitatud transinimeste temaatikast. Kuivõrd kinnipidamise ja esialgse õiguskaitse asju vaatavad sageli läbi valvekohtunikud, siis oleks ka neil vaja koolitusi transinimeste vajaduste teemal. Kohtusüsteemi kohta üldisemalt avaldas ekspert arvamust, et transinimeste õigusi RVK menetluses on aidanud kaitsta just Eesti kohtusüsteem.

JUURDEPÄÄS TRANSTERVISHOIULE

Eraldi suurem teema, mis koorus välja nii intervjuudest ekspertidega kui ka veebi üleskutse peale laekunud kogemuslugudest, on rahvusvahelist kaitset taotlevate transinimeste juurdepääs soolist üleminekut toetavatele tervishoiuteenustele ehk transtervishoiule. Seejuures joonistusid kahe pagulase lugudest välja erinevad kogemused – ühe inimese kogemus oli nii soo tunnustamise kui ka transtervishoiuteenustega positiivne, teine koges erinevaid raskusi ning takistusi. Kolmandal transinimesel oli sooline üleminek leidnud aset enne Eestisse saabumist ning hormoonasendusravi saamisel oli ta sõltumatu siinsest tervishoiusüsteemist.

Oma kogemusele positiivse hinnangu andnud inimene tõi siiski välja, et ehkki tal ei olnud keeruline saada transtervishoiuteenuseid, on ta täheldanud tervishoiu eelarvamust, et transinimese igasugune tervisehäire on seotud tema transsoolisusega:

„Alustasin üleminekut enne Eestisse kolimist, kuid suurem osa meditsiinilistest protseduuridest toimus siin. Sain sootähist muuta kohe, kui mulle varjupaik anti. Mul ei ole tervishoiusüsteemis raskusi olnud, kuid märkasin selgelt, et arstid eelistavad panna iga probleemi transstaatuse arvele. Näiteks on mul palju allergiavastase pihusti retsepte, kus haiguse põhjust nimetatakse „sooidentiteedi häired“. Sama kehtib ka teiste tavaliste terviseprobleemide kohta. Veresoonte lõhkemine ja mandariini suurune

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

hematoom – [selle peale öeldi:] „Me ei saa Teid kuidagi aidata, see on Teie ülesanne minna endokrinoloogi juurde, see on tema, kes tegeleb teiesuguste inimestega“. (Ma ei liialda, see lugu juhtus minuga kuus kuud tagasi Ravi tänava EMO-s). Muus osas ei kogenud ma kriitilisi raskusi.“

Informant 1

Teine inimene, kes oma lugu jagas, kirjeldas detailselt (vt alljärgnevat tsitaati) oma pikka ja vaevarikast teekonda soolist üleminekut toetavate transtervishoiuteenuste saamisel. Tal oli keeruline leida infot – st milline on protsess, kuhu tuleb pöörduda jms. Keerukas oli ka arstliku ekspertiisikomisjoni eelduse – psühhiaatri hinnangu – saamine, sest tasuta vastuvõtuaegu ei olnud ning transinimeste vajadustest teadliku psühhiaatri leidmine võttis samuti aega. Sotsiaalministeeriumilt sai ta kirja, et talle on võimaldatud aeg arstlikus ekspertiisikomisjonis kolme aasta pärast. Lisaks kirjeldab oma kogemust jaganud inimene, et sisuliselt on kogu Eesti peale transinimeste muredele spetsialiseerunud vaid kaks endokrinoloogi, mis teeb nn õige spetsialisti leidmise võõrsilt tulnud inimesele keeruliseks. Keerulisest ja vaevarikast kogemusest hoolimata on inimene oma sõnul kokkuvõttes õnnelik, et tal õnnestus Eestis sooliselt üle minna ning saada tervishoiuteenuseid, mida ta soovis.

"[...] Alustasin üleminekut pärast Eestisse saabumist. [...] kogesin] palju raskusi. Teabe puudumine, otsisin seda kõikjalt, lõpuks pöördusin keskus-T [st Eesti Transinimeste Ühing] poole, nad andsid Baltimaade Transmigrantide [Keskuse] kontaktid, kus kohalikud aktivistid mind toetasid ja jagasid samm-sammulist juhendit, [...] ja infot, milliste arstide poole on parem pöörduda, et vältida transvaenu. Kirjutasin ka aadressile lgbt.ee, kus mulle öeldi, kuidas üleminekut alustada. See ei aidanud mind palju, kuna raskusi oli rohkem kui ma ootasin. Kirjutasin avalduse, see võeti vastu ja ootasin, püüdes leida psühholoogi ja psühhiaatri, kes diagnoosi kinnitaksid. Probleem on selles, et see on tasuline ja üks visiit psühhiaatri juurde maksis 180 eurot! Internetis on peaaegu võimatu kliinilise psühholoogi ja psühhiaatri juurde tasuta aega broneerida, vabu aegu pole kunagi. Leidsin kliinilise psühholoogi, kes nõustus mulle psühhiaatri juurde soovitusel andma, seejärel käisin mitme psühhiaatri juures, kuni leidsin pädeva, kes kinnitas F64.0 diagnoosi. Siis sain ministeeriumilt kirja, et üleminekukomisjon [st arstlik ekspertiisikomisjon] on kolme aasta pärast. Aasta jooksul, mil ootasin, sain perioodiliselt kirju, et komisjoni ooteaeg ei vähene. Tundsin end psühholoogiliselt halvasti ja hakkasin otsima võimalusi, kuidas protsessi kiirendada. Kirjutasin kirju ministeeriumile ja haiglale, kus komisjon toimub, selgitasin oma olukorda, viitasin endokrinoloogi, psühhiaatri ja psühholoogi soovitudele alustada võimalikult kiiresti ülemineku ja hormoonraviga. Nad tulid mulle vastu ja kuu aega hiljem määrasid nad komisjoni vastuvõtuaaja. Olen selle eest väga tänulik, sest ma ei saanud enam nii kaua oodata ja kahju, et ma ei teadnud, et oleksin võinud neile varem kirjutada. Mul lubati vaid ühe korra komisjonist läbi käia, võttes arvesse (ma usun) minu vanust - ma olen 36 - ja minu olukorda, lubasid nad mul sootähist muuta ja me alustasime hormoonasendusraviga.

Peamine raskus on täpse info puudumine - kellega ühendust võtta (pidin selle info ise leidma). Mitte kõik arstid ei tööta transinimestega (kunagi keeldus endokrinoloog Tallinnas, linnakliinikus, mind kohe vastuvõtu alguses vastu võtmast, kuna see pole tema ekspertiis, sain isegi visiidi eest raha tagasi). Eestis on ainult kaks endokrinoloogi, kes on valmis transinimestega töötama, ja üks neist on minu arst, ja

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

teine on kahjuks juba pensionil ja töötab erakliinikus. Ja ka arstid ei tea täpselt, kuidas aidata, mis on üleminekuprotseduur (üks psühhiaatritest saatis mind teabe saamiseks just LGBT organisatsiooni juurde). Kuid üldiselt olen õnnelik, et mul lubati teha täielik üleminek. Mulle tehti ülakeha operatsioon [välisriigi nimi], kuna Eestis ei ole sellised plastilised operatsioonid kindlustusega kaetud ja sellise operatsiooniga nõustunud kliinik küsis 7,5 tuhat eurot, mis oli minu jaoks võimatu.“

Informant 2

Sarnaselt esimesele kogemusloole oli ka teine inimene tajunud Eesti tervishoiusüsteemis transsoolisusega seotud eelarvamusi või mõistmatust. Tema puhul oli olukord seotud reproduktiivterviseteenusega.

„Eestis keelduti mul olemast oma naisele munarakudoonor. See oli väga masendav. Alguses lubati meid, algas protseduur ja läbivaatus ning siis öeldi, et see on keelatud, kuna mu naisel pole meditsiinilisi näidustusi (ja see, et ma olen transsooline ja ei saa psühholoogiliselt last kanda, ei ole argument).“

Informant 2

Kodanikuühenduse eksperdi sõnul on suurim keerukus hormoonasendusravi (HAR) kättesaamine siis, kui varjupaigataotleja viibib kinnipidamiskeskuses (KPK). Kusjuures nii olukorras, kus transinimese sugu ei ole tema päritoluriigis tunnustatud, kui ka siis, kui soo tunnustamise protsess on päritoluriigis juba läbitud, on juurdepääs HAR-ile keeruline.

Mõne aasta tagust olukorda kahe inimese puhul, kelle sugu oli päritoluriigis juba tunnustatud, kirjeldas ekspert järgmiselt:

„Mul oli kaks intersoolist ja paberite järgi ka transsoolist isikut KPK-s. Dokumentide järgi oli neil soo tunnustamine juba toimunud [...] Neil said ravimid otsa. KPK arst ja õde keeldusid neile ravimeid välja andmast koguses, mis nad ise ütlesid, et neil on vaja. Käisime UNHCR-i esindajaga pereõega suhtlemas. Suure skandaali peale nad andsid ravimid meie kätte ja me saime ise need kätte toimetada. [...] nende puhul arst neile ravimid välja andis, aga meie reaalselt nõudsime need välja.“

Kodanikuühenduse ekspert

Täna olevat olukord kodanikuühenduse eksperdi sõnul teistsugune. Ekspert kirjeldas ühe inimese lugu, millega seoses on kodanikuühendus ka kohtusse pöördunud. Tegemist on Venemaalt pärit inimesega, kes alustas soolise üleminekuga 14aastaselt ja on sellest alates tarvitanud hormoonasendusravi. Tema sugu ei ole päritoluriigis tunnustatud. Ta tuli Eestisse teisest EL-i riigist, kus oli samuti kaitset taotlenud ja talle oli HAR-i võimaldatud. Tal oli Eestisse saabudes EL-i riigis väljastatud retsept ja ka ravimeid natuke alles. Ta oli paigutatud elama KPK-sse.

Kõigepealt ei antud talle KPK-s ravimeid kätte. Kui kodanikuühendus suhtles KPK pereõega, siis ravim väljastati. Juuniks 2025 oli ravim otsas. Kodanikuühendus üritas saada Eesti arstilt inimesele uut retsepti. Selleks käis varjupaigataotleja endokrinoloogi juures. Endokrinoloog keeldus talle ravimit välja kirjutamast, sest väitis, et inimene peab kõigepealt läbima Eestis arstliku ekspertiisikomisjoni. Alates endokrinoloogi

vastuvõtust, kus vajalikku ravimit Androgel välja ei kirjutatud, halvenes inimese vaimne seisund tunduvalt (koges suitsiidimõtteid).

11.07.2025 seisuga pandi inimene arstliku ekspertiisikomisjoni järjekorda, kuid komisjoni toimumisaeg pidi saabuma alles 2028. aastal. PPA saanuks eksperdi sõnul puudutatud isikule võimaldada veebi kaudu ligipääsu Imago kliiniku vastuvõtule, kust isikul oleks võimalik saada hormoonravimite retsept. Seda ei võimaldatud ja isiku vaimse tervise probleemid jäeti tähelepanuta. Lääne-Tallinna Keskhaigla oli seisukohal, et psühhiaatri vastuvõtu vajadus sai täidetud juunis 2025 toimunud erakorralise vastuvõtuga, kuigi sellel ei tegeletud.

Nende sündmuste peale taotles kodanikuühendus kohtult esialgse õiguskaitse korras, et kohus kohustaks PPA-d tagama varjupaigataotlejale ravimid. Halduskohus ei rahuldanud kaebust, väites, et PPA ei pea HAR-i võimaldama, sest see ei ole nende pädevuses. Viidati määrusele „Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded“²⁵, mille järgi on nõutud psühhiaatrilise hindamise ja arstliku ekspertiisikomisjoni läbimine. Ekspertdiga intervjuu ajaks oli inimene olnud kaks nädalat ilma ravimiteta.

Kodanikuühendus kaebas halduskohtu otsuse edasi Tallinna Ringkonnakohtusse. Ringkonnakohtu 17. juuli 2025. aasta otsus haldusajal number 3-25-1472 kirjeldab seda, kuidas transinimene, kes on soolist üleminekut alustanud enne Eestisse saabumist ja kes on rahvusvahelise kaitse taotluse esitanud enne Eestisse saabumist mitmes teises EL-i riigis, on kogenud takistusi HAR-i saamisel. Kohtuotsuses on selgitatud, et: puudutatud isik esitas 23.05.2025 taotluse, et saada temale varem välja kirjutatud ja igapäevaselt hädavajalikku hormoonravimit Androgel. Endokrinoloogi vastuvõttu võimaldati alles 06.06.2025 ja vastuvõtul ei kirjutatud puudutatud isikule ravimit välja, vaid leiti, et kogu protsessi tuleks alustada algusest. Isik lahkus EL-i liikmesriigist, kus ta viibis enne Eestisse saabumist, enne rahvusvahelise kaitse menetluse lõppu vägivalla tõttu ja sissesõidukeeld kehtestati alles hiljem seoses sellega, et ta oli riigist lahkunud. Selles EL-i liikmesriigis õnnestus isikul saada hormonaalasendusravi.²⁶ PPA andmetel on hormoonravi osutamata jätmise põhjuseks olnud endokrinoloogi hinnang, et ta „peab enne sellise raviotsuse tegemist hindama selle põhjendatust“²⁷.

Ringkonnakohus leidis, et see, kui endokrinoloog keeldus inimesele soovitud ravimit välja kirjutamast, selgitades, et eelnevalt on vaja läbida sotsiaalministri 07.05.1999 määruses nr 32 „Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded“ ettenähtud menetlus, võib juba pikka aega väldanud soolise ülemineku protsessi lõppemise või määramata ajaks katkemise (sh sellega kaasnevate füüsiliste muutuste) oht isiku vaimse tervise seisundit oluliselt kahjustada.²⁸

Kohus jõudis aga järeldusele, et kuna kehtivast õigusest tulenevalt on PPA kohustatud tagama KPK-s tervisekontrolli ja vajalike tervishoiuteenuste kättesaadavuse, kuid tervishoiuteenuste osutamist korraldab Tervisekassa ning tervishoiuteenuseid osutab perearsti kvalifikatsiooniga isik vastavalt haiglavälise eriarstiabi osutamiseks ettenähtud korrale (väljasõidukohustuse ja sissesõidukeelu seadus § 26⁹ lg-d 1 ja 3; tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 7 lg 2 p 2 ja lg 3, § 21), ei ulatu PPA tagamiskohustus osutatava

²⁵ Määrus kaotas kehtivuse 1.09.2025. Veebis: <https://www.riigiteataja.ee/akt/91001>.

²⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 17. juuli 2025. aasta otsus haldusajal number 3-25-1472, punkt 7.

²⁷ *Ibid.* Punkt 8.

²⁸ *Ibid.* Punkt 19.

tervishoiuteenuse vajalikkuse ega sisuni, mille üle saab otsustada ainult tervishoiutöötaja. Kui KPK-s viibivale isikule võimaldatakse tervishoiutöötaja vastuvõtt, kuid tervishoiutöötaja keeldub isiku soovitud ravimit välja kirjutamast, puudub kohtu sõnul alus väita, et PPA oleks jättnud isiku arstiabita. Selleks, et inimene saaks vaidlustada tervishoiuteenuse osutamisega seotut, peaks esitama tervishoiuteenuse osutaja vastu halduskohtule eraldi kaebuse.

Kodanikuühenduse ekspert selgitas ka, milles seisneb takistus juurdepääsul teenusele, kus üle veebirakenduse kohtutakse konsultatsiooniks teises EL-i liikmesriigis akrediteeritud tervishoiutöötajaga, kel on õigus väljastada HAR-i retsepte. Eksperti järgi tohib KPK-s viibiv transinimene teha üle videosilla kõnesid vaid KPK vastavas ruumis sealse arvutiga. Arvutisse vajalikku rakendust installida ei või. Ka siis, kui konsultatsioon toimuks, siis tuleks HAR-i retsept postiga ja tekiks küsimus, kes selle välja saaks osta. Isegi inimese õiguslik esindaja, kes ise ravimi välja ostaks, ei tohiks ravimiga KPK-sse siseneda, et seda üle anda. Ka kirjalikule palvele selle kohta, kas KPK lubaks ravimiga esindaja KPK-sse, on KPK kodanikuühendusele vastanud, et nende pädevuses ei ole sellele vastata. Vastav taotlus edastati ühenduse poolt Lääne-Tallinna Keskhaiglale. Vastus ei olnud intervjuu ajal teada.

Keeruline on kodanikuühenduse eksperti sõnul saada KPK-s viibivale inimesele ka aega konkreetse transtervishoiu valdkonnas ekspertiisi omava eriarsti, nt endokrinoloogi juurde. Selleks peaks KPK perearst olema valmis korraldama vastuvõtuaja broneerimise nt abistava õigusesindaja või vabaühenduse poolt soovitatud konkreetse arsti juurde. KPK arst olla ekspertidele öelnud, et tal ei olevat sellise vastutuleku kohustust.

Kodanikuühenduse eksperti sõnul on juurdepääs soolist üleminekut toetavale kirurgiale vaid inimese oma raha eest ning pärast arstliku ekspertiisikomisjoni läbimist.

Avaliku sektori ekspert rõhutas, et riigi seadusjärgne kohustus tagada varjupaigataotlejale vajaduspõhiselt tervishoiuteenused tähendab soolise ülemineku meditsiini kontekstis seda, et vastavat vajadust saab hinnata vaid tervishoiutöötaja, eriti kui inimesel ei ole kaasas dokumente, mis tõendaksid, et tal on meditsiiniline sooline üleminek pooleli ja et ta vajab näiteks hormoonasendusravi vms.

„Mis puudutab tervishoiuteenuse korraldamist kinnipidamiskeskuses, siis selle eest vastutab Tervisekassa. Nead peaksid kujundama selle kaasuse [st ülal tekstis viidatud kohtukaasus] valguses seisukoha, kuidas nad selle olukorra lahendavad. Loomulikult ei saa PPA tulla ütlema, ega saa ka Tervisekassa arstile öelda, et sa pead inimesele ravimid välja kirjutama, seda peab ikkagi arst hindama.“

Avaliku sektori ekspert

Kuivõrd tervisekontroll on osa rahvusvahelise kaitse protsessist, siis taotlejatel on avaliku sektori eksperti sõnul juurdepääs arstile, kes saab hinnata soolist üleminekut toetava teenuse vajadust. Samuti katab riik kulud, kui inimesel on vaja võtta regulaarselt ravimeid ning tal puuduvad ravimite ostmiseks vahendid.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

„Majutuskeskuses on võetud seisukoht, et kui on kindlus olemas, et inimene on [soolise ülemineku] protsessiga alustanud – olgu see dokumentidega tõendatud või tervishoiuspetsialisti poolt tõendatud – siis see ravi tal jätkub, ja me tasume selle eest.“

Avaliku sektori ekspert

Sarnaselt kodanikuühenduse eksperdile oli ka avaliku sektori ekspert teadlik halduskohtu ja ringkonnakohtu otsustest haldusajal number 3-25-1472. Ekspert kommenteeris, kuidas tema arvates võiks riik sarnase juhtumi lahendada inimesele positiivselt arvestades nüüdisaegse arstiteaduse võimalusi. Samuti avas ta põhjusi, miks varjupaigataotlejal ei pruugi olla kaasas dokumentatsiooni, mis tõendaks, et ta on oma päritoluriigis soolise üleminekuga algust teinud:

„Kui on selline lugu, et inimene väidab, et ta on [soolise ülemineku] protsessiga alustanud, tal mitte ühtegi tõendit kaasas ei ole, siis minu arvates me peaksime seda aktsepteerima. Tal ei pruugi seda tõendit kaasas olla, ta on oma koduriigist põgenenud, ta on siia tulnud, otsib turvalisust. No ei ole taibanud neid asju kaasa võtta. Võib-olla talle ei väljastatagi neid! Riigid on ju erinevad. Võibolla on ta põranda all seda protsessi alustanud, me ei saa sedagi välistada. [...] Loogika ütleb, et kui inimene on hormoonraviga alustanud, tema organismis on mingid protsessid käima läinud, kui see jääb katki korraga, siis on see tema tervisele igatpidi laastav. Siis tekib küsimus, kuidas tervishoiuspetsialist saab hinnata, kas on alustatud [soolise üleminekuga] või ei ole. Arvan, et tänapäeva teadus võimaldab seda.“

Avaliku sektori ekspert

Kodanikuühenduse eksperdilt küsiti ka, milline on protsess, kui inimene alustab soolise üleminekuga rahvusvahelise kaitse taotluse protsessi ajal Eestis. Eksperti järgi kohaldub sellisele inimesele sama kord kui Eestis elavatele transinimestele, st kõik nõudmised on samad. Sooline üleminek Eestis eksperti sõnul rahvusvahelise kaitse menetlust negatiivselt ei mõjuta. Arstliku ekspertiisikomisjoni aja saamiseks on eksperti info järgi järjekord 2,5 kuni 3 aastat. Eksperti järgi on tervishoiutöötajate sõnul, kes komisjoni liikmetega lävivad, väidetavalt vaja kirjeldada inimese olukorra keerulisust, nt suitsiidimõtteid, sel juhul on võimalik, et inimene võetakse järjekorras ette. Seda ei ole aga tema sõnul praktikas seni proovitud.

Ka avaliku sektori eksperti arvamuse järgi kehtivad varjupaigataotlejale, kes soovib soolist üleminekut alustada Eestis, samad tingimused kui Eestis elavale transinimesele. Ta lisas aga, et tal puudub info, kas arstlik ekspertiisikomisjon võtaks vastu ja teeks otsuse varjupaigataotleja suhtes, kes alles ootab oma rahvusvahelise kaitse otsust ning sellega seoses Eestisse elama jäämise luba.

SOO TUNNUSTAMINE

Transinimestelt paluti, et nad jagaksid oma kogemust soo tunnustamisega, sh näiteks sootähise ja/või nime muutmisega. Üks vastajatest, kes oli soolise üleminekuga alustanud enne Eestisse saabumist, ütles, et ta sai sootähise muuta kohe, kui talle anti varjupaik. Teise inimese, kes alustas üleminekut Eestis, kogemuses valmistas talle läbielamisi see, et tal puudus info, kuidas protsess välja näeb ning protsess ise oli bürokraatlik ning keeruline. Ta pidi algselt ootama mitu aastat arstliku ekspertiisikomisjoni aega, samuti oli tal raskusi psühhiaatri leidmisega. Tema kirjade peale võimaldati talle aga tunduvalt varasem komisjoniga kohtumise

aeg. Samuti piisas tal vaid ühest korrast ekspertiisikomisjoni ees ning ta sai muuta sootähise (lugu on kirjeldatud detailsemalt ülal alapeatükis transtervishoiu kohta, sh informant 2 tsitaat). Kolmas inimene, kes oli üle läinud enne Eestisse saabumist, kirjutas, et tal on sootähis muudetud, kuid ei täpsustanud enam.

Eksperdid andsid erinevat informatsiooni, mis puudutas varjupaigataotleja ja pagulase õigust vahetada nime.

Kodanikuühenduse ekspert tõi välja, et nimeseadusest tulenevalt saab inimene, kel on tähtajaline elamisluba, vahetada eesnime, aga mitte perekonnanime. Kõik kolmanda riigi kodanikud, kellel on tähtajaline elamisluba, ükskõik, mis alusel antud, ei tohi eksperdi sõnul Eestis perekonnanime vahetada.

Kodanikuühenduse eksperdilt küsiti ka, kas rakendamist on leidnud õiguskantsleri 2018. aasta seisukoht "Pagulase õigus nime muuta"²⁹, milles õiguskantsler leiab, et pagulane peaks olema võrdsustatud inimesega, kel puudub kodakondsuse riik, st tal peaks olema võimalus Eestis nime muuta, sest nime muutmiseks ei saa pagulane pöörduda oma kodakondsusjärgse riigi poole. Ekspert ütles, et ta ei ole puutunud kokku ühegi kaasusega, kus oleks pidanud õiguskantsleri seisukohale toetudes transinimesele nime vahetamise õigust nõudma.

Avaliku sektori ekspert avaldas arvamust, et varjupaigataotleja nime vahetada ei saa, nime vahetus tuleks kõne alla hetkest, kui inimesele antakse elamisluba. Ekspert arvas, et tugiisikud ei ole täna nime vahetamise teemast piisavalt teadlikud, et osata elamisloa saanud transinimest aidata nime vahetamise protsessis, sest tugiisikud ei ole selle küsimusega kokku puutunud. Küll aga aitaks tugiisik inimesel bürokraatias orienteeruda.

Kirjavahetus siseministeeriumiga³⁰ selgitas, et transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased saavad nii eesnime kui ka soolistatud perekonnanime vahetada, kui esitavad rahvastikuregistris soo andmete muutmise avalduse ja arstliku ekspertiisikomisjoni lubava otsuse. Nime muutmist eraldi toiminguna saavad teha Eesti kodanikud ja määratlemata kodakondsusega isikud, st Eestis elamisloa alusel viibivad välismaalased, kes ei ole ühegi riigi kodanikud.

²⁹ Kättesaadav: <https://www.oiguskantsler.ee/sites/default/files/2024-11/Pagulase%20%C3%B5igus%20nime%20muuta.pdf>.

³⁰ Kirjavahetus siseministeeriumiga 14. novembrist 2025.

Millist abi vajavad transinimesed RVK protsessis

Ekspertidelt küsiti, millist abi pakutakse Eestis varjupaigataotlejatele ja pagulastele RVK protsessis ning millised on tugiteenustes puudujäägid, eriti mis puudutab transinimesi.

Kodanikuühendus, kus töötab intervjueeritud ekspert, pakub inimestele RVK menetluses menetluslikku abi. Abi pakutakse ka olukordades, kus on toimunud inimõigusrikkumised, nagu nt transinimeste takistatud juurdepääs ravimitele. Vajadusel suheldakse ametiasutustega, käiakse ka kohtus.

Intervjuu käigus uuriti eksperdilt, millisest abist on puudus, mis puudutab transinimesi. Eksperti sõnul on vaja, et keegi aitaks inimesel navigeerida ametkondade ja reeglite keerulises süsteemis. Näiteks, kui inimene alustab soolist üleminekut Eestis, siis peaks teda aitama Eesti Transinimeste Ühing või Eesti LGBT Ühing. Kuna taotlejad ei valda üldjuhul eesti ega inglise keelt, võivad nad jääda hätta, sest nimetatud ühingutes ei pruugi alati olla teistes keeltes suhtlejaid. Protsess soo tunnustamiseni ise on pikk ja keeruline ning ainus alternatiiv on see, kui inimesel on raha, et pöörduda veebikliiniku poole ja hankida ravimid ise, kuid selleks peab ta elama väljaspool KPK-d. Ekspert kirjeldas seda järgmiselt:

„Kõige suurem mure on see määrus, mis praegu ei võimalda..., näiteks inimesed põgenevad riigist, kus nad ei saa üleminekut lõpuni viia ja siis tulevad Eestisse ja nad satuvad täpselt sama probleemi otsa – et nad peavad aastaid ootama, et üldse ravimitki saada. Ok, kui sul on raha ja sa elad väljaspool KPK-d siis on olemas need EL-i arstid, kelle kaudu saab seda [st HAR retsepti hankida] ikkagi teha, aga see nõuab raha. Oleks hea, kui [oleks] SKA seisukoht, et kui rahvusvahelise taotlemise protsessis on isik, [kes vajab soolist üleminekut toetavat arstiabi], siis talle makstakse selline arstiabi kinni, sest tal ei ole 300 eurot, et neid [ravimeid] välja osta, kui ta on juba alustanud [soolise ülemineku] protsessiga oma koduriigis ja pole seda lõpuni viinud.“

Kodanikuühenduse ekspert

Ekspert rõhutas, et riik peaks tagama, et kui arst keeldub inimesele, kel on sooline üleminek pooleli, retsepti välja kirjutamast, siis on inimesele pakkuda alternatiivsed lahendused ning need peavad olema jõukohase tasu eest. Ekspert leidis, et vaja on ka tugiisikut, kes inimest kogu protsessi vältel aitab. Tugiisiku vajadust selgitas ekspert keele- ja kultuuribarjääri ning kogetud traumaga.

„Nad tulevad siia, nad ei tea, mis on nt digiallkiri või ei saa aru, et meil on kõik elektrooniline. Nad ei oska keelt, nad ei tea, kuidas arstidega suhelda, nad on niigi nii traumeeritud ja väsinud, et nad ei jaksa võidelda, see jääb pooleli nendel. Praktilist tuge on vaja.“

Kodanikuühenduse ekspert

Kui inimene on esimesi aastaid rahvusvahelise kaitse saaja, siis on ettenähtud keeleabi, mille vajaduse üle otsustab SKA. Selleks, et abi saada, peab esitama taotluse. Sageli inimesed ei tea kodanikuühenduse eksperti sõnul, et neil on selline õigus.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Kodanikuühenduse eksperdi sõnul oleks tugiisiku või esindaja määramine riigile odavam, sest abi, mida inimesed vajavad, pakuvad praegu juristid ja advokaadid läbi kohtusüsteemi. Eksperdi silmis võiks selline tugiisik olla SKA töötaja. Tugiisikut oleks vaja eksperdi arvamuse järgi ka siis, kui inimene allutatakse Dublini menetlusele, mis võib kesta kuid, mille jooksul võib transinimesel olla vaja nt ravimeid või muud abi.

Avaliku sektori ekspert ei osanud öelda, millist abi oleks transinimestest varjupaigataotlejatele ja pagulastele vaja lisaks olemasolevatele tugimehhanismidele. Ta selgitas, et PPA rahvusvahelise kaitse nõustajate peamine roll on anda varjupaigataotlejale infot rahvusvahelise kaitse menetluse õiguslike aspektide kohta. Ekspert arvas, et kui nõustajatelt küsida muud infot, siis saaks vastuse ka teistele küsimustele. Ekspert lisas, et kui varjupaigataotleja viibib majutuskeskuses, siis saab ta talle vajaliku toe majutuskeskusest. Kui inimene on kaitse saanud, st ta on pagulane, on tal õigus tugiisikuteenusel, mida pakub riik kohalike omavalitsuste kaudu ning mida rahastatakse välisvahenditest. Tugiisikuteenus on mõeldud pagulasele, kel on täiendavad raskused kohanemisel ja iseseisval toimetulekul.

Avaliku sektori ekspert mainis ka Eesti Linnade ja Valdade Liidu ning Kultuuriministeeriumi programmi, mille kaudu eraldatakse kohalikele omavalitsustele Euroopa Sotsiaalfondi vahendeid uussisserändajatele suunatud nõustamistegevuste arendamiseks.

Milliseid muudatusi oleks vaja

Ekspertidelt uuriti, kuidas peaks Eesti kehtiv õigus või selle rakendamise praktika muutuma, et transinimeste õigused oleksid rahvusvahelise kaitse menetluse kontekstis võimalikult hästi kaitstud.

Kodanikuühenduse eksperdi sõnul vajab reformi Eesti kehtiv soo tunnustamise protsess, mis on tema sõnul täiesti ebasobiv ka Eestist pärit inimese vaatest. Kui seda aga kasutatakse inimese puhul, kes taotleb rahvusvahelist kaitset, on selle mõju inimesele veelgi negatiivsem. Ekspert rõhutas, et määrus³¹, mis on 20 aastat vana, on ajast, mil ei olnud rahvusvahelise kaitse süsteemi praegusel kujul. Määruses ei ole seega arvestatud, et soo tunnustamist võivad soovida ka varjupaigataotlejad ja pagulased. Uus regulatsioon³² peaks seda arvesse võtma ning uus süsteem peaks rajanema analüüsil, kuidas rahvusvahelise kaitse taotlejal ja pagulasel õnnestub Eestis saada transtervishoiuteenuseid ja soo tunnustamist.

Samuti juhtis kodanikuühenduse ekspert tähelepanu vajadusele, et transinimestele vajalikud tervishoiuteenused peaksid olema kaetud ravikindlustusega. Ta soovitas KPK-s võimaldada välisriikide arstide veebikonsultatsiooni teenust ja tunnustada vastavaid HAR-i retsepte. Kuna senine KPK sisekord on eksperdi sõnul paindumatu, siis tuleks selle asemel anda KPK-le kaalutlusruum, et inimeste muredele kiiremini lahendusi leida.

Avaliku sektori ekspert leidis, et eelkõige oleks vaja kindlat praktikat või tegevusjuhist olukordadeks, kus transinimesest varjupaigataotlejal ei ole kaasas dokumente, mis tõendaksid, et ta on alustanud soolise üleminekuga meditsiiniliselt (nt saanud HAR-i). Tegevusjuhises peaks tema sõnul olema info, millised on ametiasutuste ja tervishoiutöötajate kohustused ja õigused, et olukorda lahendada.

³¹ Intervjuu ajal kehtis veel määrus „Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded“, mis kaotas kehtivuse 1.09.2025.

³² Intervjuu eksperdiga toimus enne määruse „Soolise ebakõla kohta otsuse tegemise tingimused ja kord“ vastuvõtmist 25.08.2025 ja eksperdile ei olnud teada uue määruse sisu. Uues määruses siiski puuduvad viited varjupaigataotlejatele või pagulastele. Määruses ei ole oluliselt muutunud soo tunnustamise kord, küll on aga sellest kadunud arstliku ekspertiisikomisjoni voli anda transinimestele lubasid hormoonasendusravi alustamiseks.

Järeldused ja soovitused

Kuivõrd transinimestest varjupaigataotlejaid on väga vähe, ei ole Eestis rahvusvahelise kaitse osas süsteemset praktikat, pigem personaalne lähenemine. Olemas on erinevad tugimehhanismid, need ei ole aga transinimeste spetsiifilised. Kodanikuühenduse eksperdi sõnul on transinimeste õiguste reaalne kaitse saavutatud tänu kohtusüsteemile. Siinses analüüsis transinimesed ise rahvusvahelise kaitse taotlemise menetluse kohta probleeme välja ei toonud. Kogemusi kirjeldati lakooniliselt ning need olid pigem positiivsed.

Spetsialistide, sh KPK ja majutuskeskuste töötajate teadlikkus transinimeste vajadustest on ebaühtlane. Ekspertidid teadsid üksikuid juhtumeid, kus KPK või majutuskeskuse töötajad kasutasid transinimese kohta vale nime või soolistatud sõna või olid transinimese suhtes ebaviisakad. Nii kodanikuühenduse kui ka avaliku sektori ekspertid olid ühel nõul, et süsteemne koolitus on vajalik, et transinimestega kokku puutuv spetsialist oskaks käituda austavalt ning ei kahjustaks tema heaolu. Seni on koolitused olnud ühekordsed ning teavituse järjepidevus ei ole tagatud.

Transinimeste kogemused soo tunnustamise ja juurdepääsuga transtervishoule on siinse analüüsi järgi erinevad. Kogemuslugudest tuli välja, et Eesti tervishoiusüsteemis leidub transinimeste suhtes eelarvamuslikku suhtumist või on teadlikkus transinimeste vajadustest madal. Samuti jäi kõlama see, et info soo tunnustamise korra ning transtervishoiuteenuste kohta ei ole hõlpsalt kättesaadav. Üks transinimestest kirjeldas detailselt, kui keeruline ja läbielamistest tulvil oli tema teekond saamaks transtervishoiuteenuseid ja et tema sugu tunnustataks. Kodanikuühenduse ekspert kinnitas inimese kogemust, et transtervishoiule juurdepääs ning soo tunnustamine on väga pikk ja keeruline protsess. Siinse analüüsi andmekorje toimus ajal, mil soo tunnustamise ja transtervishoiuteenuste saamise küsimuses kehtis veel vana kord (st enne 1.09.2025). Seetõttu ei ole raporti valmimise hetkel teada, kuidas on uus määrus realses elus muutnud transinimestest varjupaigataotlejate ning pagulaste võimalusi saada transtervishoiuteenuseid ning oma soole tunnustust.

Kodanikuühenduse eksperdi hinnang transtervishoiule juurdepääsu osas on väga kriitiline – probleeme esineb tema sõnul vaimse tervise eksperdi vastuvõtule saamisega, arstliku ekspertiisikomisjoni järjekord ulatub aastasest, HAR-ile juurdepääs on takistatud või puudulik, kui varjupaigataotleja viibib KPK-s, sh kui inimesel on HAR pooleli. Avaliku sektori ekspert keskendus oma vastustes pigem võimalikele lahendustele.

Kuivõrd eksperdid olid puutunud kokku vaid üksikute transinimestega, kes on Eestis varjupaika taotlenud, ei olnud ekspertidel mõistetavalt kindlaid vastuseid mitmele küsimusele. Näiteks ei ole selge, kas varjupaigataotlejad said enne 1.09.2025 kehtinud korra järgi enne rahvusvahelise kaitse otsust arstlikult ekspertiisikomisjonilt loa, et alustada hormoonasendusravi. Intervjuude järgi jäi ebaselgeks ka see, kas varjupaigataotleja või pagulane omab õigust vahetada oma nime Eestis. Ekspertidid andsid nime vahetamise osas erinevat informatsiooni. Kirjavahetus siseministeeriumiga³³ selgitas aga, et transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased saavad nii eesnime kui ka soolistatud perekonnanime vahetada, kui esitavad

³³ Kirjavahetus siseministeeriumiga 14. novembrist 2025.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

rahvastikuregistris soo andmete muutmise avalduse ja arstliku ekspertiisikomisjoni lubava otsuse. Nime muutmist eraldi toiminguna saavad teha Eesti kodanikud ja määratlemata kodakondsusega isikud, st Eestis elamisloa alusel viibivad välismaalased, kes ei ole ühegi riigi kodanikud.

Ekspertid olid eri arvamustel vajalike muudatuste osas. Kodanikuühenduse ekspert leidis, et ka varjupaigataotlejal võiks olla tugiisik, kes võiks töötada SKA süsteemis. Avaliku sektori eksperti järgi on olemas erinevad tugimehhanismid, mille kohta ei ole praegu teada, et need ei kata teatud vajadusi. Küll aga selgus analüüsi tulemustest see, et info olemasolevate teenuste ja toe kohta on ebapiisav, st vaja oleks tõhusamat teavitamist mitmes keeles.

SOOVITUSED

Soovitused on koostatud tuginedes läbitöötatud dokumentidele ning ekspertintervjuude ja transinimeste kogemuslugude analüüsi tulemustele.

1. Tagada transinimestele rahvusvahelise kaitse menetluses nõustaja või tugiisik, kes aitaks tal orienteeruda menetluses, Eesti õiguskorras ja suhtluses ametiasutustega. Tugiisik peaks teiste teemade seas olema teadlik ka soo tunnustamise ja transtervishoiuteenuste kättesaadavuse küsimuses.
2. Kaaluda, kas RVK menetluses peaks transinimesed arvama erivajadusega taotlejate hulka VRKS § 15¹ lg 1 tähenduses, et tagada transinimesest varjupaigataotlejaga kokku puutuvate haldusorganite valmisolek tagada transinimesele tema erivajadustele vastav tugi.
3. Tagada varjupaigataotlejatele rahvusvahelise kaitse menetluse vältel, sh KPK-s viibimise ajal, juurdepääs HAR-ile, kui inimene on raviga alustanud enne Eestisse saabumist. Päritoluriigis soolist üleminekut alustanud transinimest ei peaks sundima alustama Eestis protsessiga nullist, st läbima arstliku ekspertiisikomisjoni võrdsetel alustel kohalike inimestega. Abi võiks olla tervisekontrolli protokollist (nt küsimustik), mis aitab tuvastada, et inimesel on pooleli nn meditsiiniline üleminek (nt HAR).
4. Tõsta rahvusvahelise kaitse menetlust läbiviivate ametnike ja spetsialistide, sh KPK ja majutuskeskuse töötajate teadlikkust transinimeste vajaduste eripärast ning transinimestega suhtlemise etiketist.
5. Rakendada määrust „Soolise ebakõla kohta otsuse tegemise tingimused ja kord“ viisil, et arvestataks transinimestest varjupaigataotlejate õiguste ja vajadustega. Vajadusel kaaluda määrusesse täienduste sisseviimist, et oleks selge, kuidas rakendatakse soo tunnustamise korda varjupaigataotlejatele, st inimestele, kes alles ootavad rahvusvahelise kaitse otsust.
6. Parandada PPA poolt andmekogumist transinimestest ja LGBTQI+ inimestest varjupaigataotlejate ja pagulaste arvu kohta, et oleks võimalik andmeid teadlastele väljastada ja analüüsida.
7. Analüüsida edasiste uuringutega varjupaigataotlejate ja pagulaste kogemusi, sh vajaks analüüsi LGBTQI+ inimeste varjupaigataotluste menetlemine, sh kuidas peab inimene tõendama, et ta kuulub soo- või seksuaalvähemusse, kui suur on tõendamiskoormus, et veenda menetlejat, et inimest ähvardab tagakiusamisoht jms.

Bibliograafia

Kirjandus

Begazo, M. G. (2018). The Membership of a Particular Social Group Ground in LGBTI Asylum Cases Under EU Law and European Case-Law: Just Another Example of Social Group or an Independent Ground?. In LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective: Persecution, Asylum and Integration (pp. 165-184). Cham: Springer International Publishing.

Güler, A. (2018). Refugee Status Determination Process for LGBTI Asylum Seekers: (In) Consistencies of States' Implementations with UNHCR's Authoritative Guidance. In LGBTI Asylum Seekers and Refugees from a Legal and Political Perspective: Persecution, Asylum and Integration (pp. 117-139). Cham: Springer International Publishing.

Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., & Ranfagni, S. (2023). A Step-by-Step Process of Thematic Analysis to Develop a Conceptual Model in Qualitative Research. International Journal of Qualitative Methods, 22. <https://doi.org/10.1177/16094069231205789>

Türk, V. (2013). Ensuring protection to LGBTI persons of concern. International Journal of Refugee Law, 25(1), 120-129

Õigusaktid

1951. aasta ÜRO pagulasseisundi konventsioon, RT II 1997, 6, 26.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 13. detsembri 2011.a. direktiiv 2011/95/EL, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule (uuesti sõnastatud).

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. juuni 2013. aasta määrus (EL) nr 604/2013, millega kehtestatakse kriteeriumid ja mehhanismid selle liikmesriigi määramiseks, kes vastutab mõnes liikmesriigis kolmanda riigi kodaniku või kodakondsuseta isiku esitatud rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest (uuesti sõnastatud).

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1347, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule, millega muudetakse nõukogu direktiivi 2003/109/EÜ ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL.

Euroopa Parlamendi ja Nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1348, millega luuakse rahvusvahelise kaitse ühine menetlus liidus ja tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2013/32/EL.

Määrus „Soolise ebakõla kohta otsuse tegemise tingimused ja kord”, RT I, 26.08.2025, 11

Määrus „Soovahetuse arstlike toimingute ühtsed nõuded”, RTL 1999, 87, 1087.

Välismaalasele rahvusvahelise kaitse andmise seadus, RT I 2006, 2, 3.

Kohtupraktika

Tallinna Halduskohtu 2. mai 2023. aasta otsus asjas nr 3-22-2684.

Tallinna Ringkonnakohtu 17. juuli 2025. aasta otsus haldusasjas nr 3-25-1472

Juhendid ja „pehme“ õigus

2008. a. „UNHCR Guidance Note on Refugee Claims Relating to Sexual Orientation and Gender Identity“

2012. a. „Guidelines on International Protection No. 9: Claims to Refugee Status based on Sexual Orientation and/or Gender Identity within the context of Article 1A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees“

Euroopa Pagulasamet (2023). „Country of Origin Information. Research Guide on LGBTIQ“

LISA 1 – Google Forms küsimustik inglise ja ukraina keeles

Seeking Asylum in Estonia as a Trans Person

The study is ordered by Estonian Trans Alliance as part of a project “Building a Trans-Inclusive Support System for EECA Migrants in Estonia,” implemented with the support of ECOM — The Eurasian Coalition on Health, Rights, Gender and Sexual Diversity (ECOM), [<https://ecom.ngo/en>], with funding from Aidsfonds. The study aims to learn how trans and gender diverse people are treated in the Estonian asylum system, as well as whether they have access to legal gender recognition and healthcare. By submitting your responses to the following questions, you agree that your story and answers will be analysed in the study and your own words might be used as quotes in the study report. We'll make sure your story is used in a way that your identity will be kept confidential throughout the study.

For more information on the study and protection of your data, please contact: Mari-Liis Sepper at

- When did you apply for asylum in Estonia? (Please mention how many years ago.)
- What is your country of origin?
- How was the experience of applying for asylum for you? What worked well and what did not? Describe any hurdles or challenges you came up against.
- We would like to know very briefly also your transition story - whatever you feel comfortable sharing. Did you start your transition before you arrived in Estonia, or did you start it once you'd started the asylum procedure here? Were you allowed to access legal gender recognition (change of gender marker and/or name) and/or trans-specific healthcare (like hormone replacement therapy) in Estonia? Describe any difficulties you faced when trying to access services.
- Would you like to receive a gift card for your contribution? If yes, please give us your contact information (e-mail or telephone).

Thank you for your contribution!

Пошук притулку в Естонії будучи трансгендерною особою

Це дослідження замовлене Естонським Транс Альянсом і є частиною проекту "Побудова транс-інклюзивної системи підтримки для мігрантів з СЄЦА в Естонії", імплементований з допомогою ЄКОМ - Євразійською Коаліцією з питань охорони здоров'я, прав, статі та сексуального різноманіття (ЄКОМ), [<https://ecom.ngo/en>], з фінансуванням від Aidsfonds.

TRANSINIMESED JA RAHVUSVAHELINE KAITSE

Мета дослідження — дізнатися, як ставляться до транс- та гендерно-нестандартних людей в системі пошуку та надання притулку для біженців в Естонії, а також про те, чи мають вони доступ до легального визнання статі та медичної допомоги.

Подаючи свої відповіді на наступні запитання, ви погоджуєтесь, що ваша історія та відповіді будуть проаналізовані у дослідженні, і ваші власні слова можуть бути використані як цитати у звіті про дослідження.

Ми гарантуємо конфіденційність використання вашої розповіді та анонімність вашої особи.

Для отримання додаткової інформації про дослідження та захист ваших даних, будь ласка, зв'яжіться з: Марі-Лііс Сеппер за адресою [REDACTED]

- Коли ви подали заявку на притулок в Естонії? (Будь ласка, згадайте, скільки років тому).
- Яка ваша країна походження?
- Який був досвід подання заявки на притулок для вас? Що було добре, а що ні? Опишіть будь-які перешкоди та проблеми, які виникли, і як ви з ними розібралися.
- Також ми хотіли б дізнатись дуже коротко про історію вашої ідентичності і зміни статі, будь-що, чим вам комфортно з нами поділитися. Чи ви розпочали цей процес до того, як приїхали в Естонію, чи вже після того, як подали заявку на міжнародний захист в Естонії? Чи ви мали доступ до юридичного визнання своєї ідентичності (зміна гендерного маркера та/або імені) та/або транс-специфічної медичної допомоги (таких як гормонозамісна терапія) в Естонії? Охарактеризуйте будь-які труднощі, з якими ви стикалися, намагаючись отримати доступ до різних служб.
- Якщо ви бажаєте отримати подарункову карту як подяку за ваш внесок, то надайте нам свою контактну інформацію (електронну пошту або телефон).

Дякую за ваш внесок!

LISA 2 – Ekspertintervjuu kava

1. Kui kaua olete pagulastemaatikaga tegelenud?
2. Kui palju on Teil olnud kokkupuudet transinimeste või teiste soovähemustesse kuuluvate varjupaigataotlejate või pagulastega? Millist abi või teenuseid Teie organisatsioon transinimestele pakub?
3. Milline näeb välja rahvusvahelise kaitse protsess?
 - Kas selles on erisusi, mis puudutab transinimesi?
4. Millistest riikidest on transinimestest RK taotlejad?
5. Millised on RK taotlemisel keerukused, mida transinimesed võivad kogeda?
6. Mis toimib hästi või kas Eestis on mõnda head praktikat?
7. Milline on transinimeste juurdepääs transtervishoiule RK protsessis?
8. Kuidas toimub soo tunnustamine, kui transinimesel on üleminek alustatud päritoluriigis?
9. Kuidas toimub soo tunnustamine, kui transinimene alustab soolist üleminekut, sh soovib vahetada oma dokumente ja/või nime, Eestis?
10. Millist abi vajavad transinimestest varjupaigataotlejad ja pagulased riigilt? Millist abi vajatakse kodanikuühiskonnalt? Millist abi või teenuseid pakub Teie organisatsioon/asutus?
11. Milliseid muudatusi peaks tegema seadustes, et tagada transinimestele nende õigused RK protsessis?
12. Milliseid institutsionaalseid või praktikaid puudutavaid muudatusi oleks vaja?